

MÓRA FERENC

Hannibál feltámasztása

MÓRA FERENC

Hannibál feltámasztása

Argumentum • 2004

A szöveget gondozta

HEGEDŐS MÁRIA

LÁNG JÓZSEF

PÉTER LÁSZLÓ

Az utószót írta

PÉTER LÁSZLÓ

© Móra Ferenc jogörökösei, 2004

ISBN 963 446 285 5

A kiadásért felel Láng József, az Argumentum Kiadó igazgatója

Felelős szerkesztő Hegedős Mária

A borítóterv Hodosi Mária munkája

Tördelte Láng András

Nyomta az Argumentum Kiadó nyomdaüzeme

Felelős vezető Roznai Zoltán

I.

Ahogy a magyar határon leszedtek bennünket a vonatról, a nyakába ugrottam az első fináncnak, és akkorát cuppantottam a képére jobbról-balról, hogy beletántorodott. Ugyan nem tudom, finánc volt-e, éntőlem lehetett fegyőr, postás, tűzoltó, akármilyen fegyvernem, a színes posztón akkor se igen tudtam eligazodni, mikor¹ magam is azt hordtam.

Dia, aki tudta, hogy mennyire utáltam a tovarisokat az örökös csókolódzásuk miatt, kerekre nyitotta álmosan hunyorgó szemeit:²

– Testvéred talán? – kérdezte oroszul.

– Hogyne volna testvérem, hiszen magyar ember – feleltem neki én is oroszul. Mert akkor még kevés volt a magyar tudománya,³ hogy a magunk nyelvén értethettem volna meg vele, micsoda fürgeteges öröm lehet az, amely egy magyar emberrel még a fináncot is megcsókoltatja.

– Ó, te szegény ember! – simogatta meg Dia gyöngéden a bal karom helyét. (Mert a bal karom ott maradt a taganrogi kórházban. Éppen a Dia apja vágta le. Az volt az utolsó operációja, másnap sürgős idézőt kapott

¹ amikor

² szemét

³ tudománya ahhoz

a Csekához, és sose jött többet vissza. Mielőtt elment volna, odahozta Diát az ágyamhoz, elmagyarázta neki, hogy mikor kell levenni a kötést, és ránk parancsolt, hogy csókoljuk meg egymást előtte is, ha már a háta mögött egymásra akadunk. Azt mondta, igen okosan tettük, mert így mégiscsak lesz kettőnknek három keze, s az több, mint külön az egy meg a kettő.)

Ha nekem csak a ruhámhoz ér is Diának a keze, mindjárt zúgni kezd a vér a halántékomban. Magamhoz szoritottam a simogató karját, megkerestem az ujjammal az ütőerét – ugyan nem kellett keresni, egyszerre odataláltam a prémkesztyű alatt lüktető halk folyóra –, és együtt skandáltam a vére ütemével:

Hoc erat in votis...

Mögöttem ~~hétesztendős pokol,~~¹ előttem a ~~hazai paradíszom,~~ ~~Ázsia után Európa,~~ a ~~vérszagú szkiták után a kalácsszagú civilizáció,~~ a ~~börtön után a szabadság,~~² a ~~karomon a világ legdrágább asszonya,~~ a ~~csizmámban hír,~~ ~~dicsőség,~~ ~~akadémiai levelező tagság~~ és talán a ~~hetedik fizetési osztály is!~~ Ugye, meg lehet érteni, hogy egy rokkanat klasszika-filológusnak Horatius szaladt ki a száján élete legboldogabb pillanatában?

A finánc azonban nem volt hajlandó megérteni. Kirántotta a karomat a Diáéból, és valami silbakos bódé felé lódított:

¹ a háború

² a béke

– Ne beszéljenek itten¹ zsidóul!
– De kedves szemlész úr – próbáltam felokosítani –, hát nem ismer rá, hogy ez diákul van? Mondja, maga sose² volt ministránsgyerek?

– Jó, jó – tessékelt tovább a könyökével –, ismerjük már az ilyesmit. Majd, ha a vizsgálat megvolt, akkor virginálhatnak, ahogy akarnak, de azt nem engedhetem, hogy előre összebeszéljenek. ~~Csekaj~~,³ haladjunk csak befele!

~~Hét év alatt a fülem elszokott egy kicsit a hazai indulatszavaktól. A „csekaj” nem a malacokat igazgató kanászszyerekeket juttatta eszembe, hanem az orosz alkotmány támaszát és talpkövét.~~ Csöndes megadással balagtam a bódé felé, amelynek ajtaját egy csillagos finánc támogatta. Csak a küszöbről fordultam hátra:

– Hát a feleségem?

– Aztat is viszi az illetékes – nyugtatott meg a mérges finánc.

Az illetékes, aki egy másik bódé felé terelte Diát, egy marcona, öreg néember volt. Az orosz népmesékben *baba jagodinának* hívják⁴ az ilyent. (Magyarul is meg tudnám mondani, de hatósági személyről nem akarok tiszteletlenül nyilatkozni.) Szegény asszonykám kergetett galamb módjára pihegett új honfitársnője előtt.

Odakiáltottam neki, hogy fölbátorítsam:⁵

¹ itt

² sohase

³ Na,

⁴ hívták

⁵ felbátorítsam

– Csak férfiasan, Profimova!

Úgy lett,¹ ahogy vártam: mosolyogva intett vissza. Ha meg akartam nevetetni, csak a vezetéknevén kellett szólítanom. Sokat öltem vele, hogy milyen furcsa etimológiájuk² van az orosz neveknek. Valahol azt olvastam, hogy a Turgenyev „tevebőr”-t jelentett eredetileg, és a Dosztojevszkij „sapkaleffentyű”-t, mások szerint „üstborító”-t. Mit tudhatom én most már, mit mondok neki, mikor Profimovának hívom? Azt jelenti-e az, hogy „macskafarkinca”, vagy azt, hogy „medvetalpacska”? Akár³ egyiket teszi, akár a másikat, én ilyen csúnyát nem mondok, csak annak, aki rosszat tesz, például tea-főzéskor a mahorkás skatulyába csippent bele a teás helyett, vagy ~~Nyikolaj Buharin helyett~~ Ciceróval támasztja föl az asztal lábát.

Mindig csak ilyen komoly vonatkozásban szólítottam a családi nevén, különben Diának hívtam, mert Lídia Alekszejevna volt a keresztnéve, és otthon Lidovkának hívták. ~~De én ezt csak szembehunyva tudtam kimondani, és akkor is mindig olajos káposzta szagát éreztem, mert az orosz nőneveket nem tudom elválasztani az óhitű naptártól és a böjtös eledelektől. A Dia egészen más.~~⁴ Abban benne ragyog az egész Olimposz, és azt hiszem, hogy négyszemközt Horatius is csak Diának hívta a maga Lídiáját.

Sajnos, a bódében megint meggyőződtem róla, hogy

¹ tett

² etimológiája

³ Akár az

⁴ Én a Diát jobban szeretem.

házamban nem nagy becsülete van a klasszikus kultúrának.

– Mennyi pénze van készletben? – kérdezte tőlem a csilagos pénzügyőr.

Őszintén szólva jólesett ez a kérdés. ~~Azt láttam belőle, hogy feléből-harmadából se lehet az igaz, amit a muszkák közt a hazámról beszéltek.~~ Nem lehet az olyan veszni tért ország, ahol a hivatalos nyelv ilyen szépen megmaradt a maga régi integritásában.

– Nincs¹ nekem, barátom, egy megveszekedett garasom se. Százötvenhat korona negyven² fillér tisztí lénung volt nálam, mikor hadifogságba estem, azt őrizetbe vették Perkopban, kaptam róla írást is, ~~de a pénzt nem adták vissza. Azt hiszem, az az aranyalapja az orosz állami banknak.~~

– Az³ írása megvan róla?

– ~~Nem vagyok én szemétláda, uram, hogy ilyesmit tartogassak.~~⁴

– Akkor ez irányú bejelentése nem vehető⁵ figyelembe.

Egy darabig imponálóan harsogott a toll a papíron, aztán következett a punctum saliens.

– Tiltott írások, propagandanyomtatványok, izgató röplapok ~~stb.~~ vannak önnél?

– ~~Vannak a hóhérnál. Hiszen azok kergettek haza.~~⁶

¹ Nincsen

² negyvenhat

³ De az

⁴ Nincs.

⁵ vétetik

⁶ Azok sincsenek.

– János, motozni!

Nem vagyok csiklandós, nyugodtan álltam, hogy János kicsipcsipcsókázza magát rajtam. Csakhogy a vak varjúcska még hátra volt!

– Vetkőztesse le!

Csak most jutott eszembe, hogy micsoda kincseken járok én a csizmámban. Odaléptem az asztalhoz önkéntes vallomástételre.

– Kérem, előadom én úgyis, ami nálam van. ~~Régi latin pergamenekről való másolatok vannak eldugva a csizmámban.~~ Tessék elhinni, nincsen semmi aktualitásuk.

– Majd elvállik – intett a csillagos ember, és a csillag-talan János gyakorlott kézzel lekapta a csizmáimat.¹ A bélés közül kiszedegette az apósom receptpapírjaira² írt jegyzeteimet, és mint gyanús objektumokat előállította őket az asztalon.

– Persze! Muszka betűk! – villant föl diadalmasan a hivatalos ember szeme, ahogy fölemelte³ az egyik kutya-nyelvet.

– Ne úgy, könyörgöm, lábbal tetszik fölfelé tartani.

– Mindegy az, muszka írás ez, akármerről⁴ nézem. Engem nem tesz bolonddá az úr, gyerekkoromban⁵ Zomborban is ilyenek voltak a Mitetszik boltosnak a siltjén.

¹ csizmámat

² receptpapírjain

³ felemelte

⁴ akármerről

⁵ gyermekkoromban

A dolog csak annyiban lepett meg, hogy az én írásmat rendszeren török írásnak szokták nézni, oroszok még nem mondta senki se. ~~De nem vettem sértésnek a dolgot,~~ hidegvérrel felhúztam a csizmámat,¹ és elmagyaráztam a fináncoknak, hogy az újkori klasszika-filológia legnagyobb szenzációjában turkálnak.² Egy kaffai karaita zsinagóga³ padlásán régi római pergameneket találtam, amiket valószínűleg még az arabok hurcolhattak⁴ el az alexandriai könyvtárból. Az egyik pergamen Hannibál haláláról szól, akiről eddig úgy tudtuk, hogy arra a vidékre menekült Prusziasz királyhoz Bithiniába, és ott mérgezte meg magát, mikor a rómaiak a kiadatását követelték. Ebből a pergamenből azonban, amit én szó szerint lemásoltam, az derül⁵ ki, hogy Hannibál tulajdonképpen egy karthágói forradalomnak esett áldozatul, mikor az arisztokraták sérelmére⁶ új alapokra akarta fektetni az adórendszert. Tehát tévedett Wiegand kollégám, mikor húsz évvel ezelőtt a Fekete-tenger partján Hannibál sírját vélte megtalálni, ellenben közel járt az igazsághoz Dodge kollégám, aki már a kilencvenes években azt sejtette, hogy Hannibál felett nem Scipio aratott győzelmet, hanem a forradalom.

Éppen a karthágói adórendszer igazságtalanságait akartam kifejtetni, mikor vizsgám elnöke nagyot ásított:

¹ csizmáimat

² turkál

³ templom

⁴ hurcoltak

⁵ derült

⁶ kérelmére

– Ez a hely nem arra való, hogy itt forradalmi propagandaelőadást tartson, és én különben se vettem részt a forradalomban. Az öregapjának¹ meséljen ilyeneket az úr, ne nekem.

– De ember!² – csaptam össze a kezemet – hát³ magának ez mese? Hát maga sose hallott⁴ Hannibálról?

– Maga akar *engem*⁵ vallasni? – nézett rám szigorúan. – Hát ha tudni akarja, igenis hallottunk⁶ Hanni Pálról. Benne van a kislányom emlékkönyvében is, hogy „Ki önmagának ellen áll, nagyobb vitéz, mint hajdan Hanni Pál.” ~~Nem beszélne az úr inkább arról, hogy mit mászkált ott Pokolegyházán a zsidótemplom padlásán?~~

Nem beszéltem már én semmit, csak azt kérdeztem, hogy ezek után szabad-e elajánlanom magamat?

Azt felelték, hogy sose volt jó az a nagy sietség, itt⁷ a barakkban várjam meg szép nyugodtan, míg folyamatba tett ügyem elintéződik.

– Mikorra várhatom ezt?

– Kell neki két hét, mert komplikált az ügy. Örüljön neki az úr, mert addig az állam kosztolja.

– Hát a feleségemmel mi lesz addig?

– Ne tessék félni, az is a mi vendégünk lesz.

¹ öregapámnak

² ember...

³ kezem. – Hát

⁴ tanult

⁵ Maga mer engem

⁶ hallottam

⁷ sietség. Itt

– De legalább összezárják velem?

– No még csak az kellene! – nevetett össze a csillagos János a csillagtalannal. – Hát minek tetszik nézni a vesztegzárt? Ő a női barakkban lesz, vagy az is lehet, hogy már ott is van, az nem mihozzánk tartozik, mink¹ csak jelentést teszünk a felsőbb hatóságnak.

Öthetes házasok voltunk, és abból² öt órát se töltöttünk egymástól külön Diával. És most a hazai nászút azzal kezdődik, hogy elválasztanak bennünket két hétre asztaltól és ágytól! Sose voltam káromkodós ember, legföljebb azt szoktam mondani, ha nagyon megharagítanak, amit az öreg Neptunus az *Aeneis*ben: *Quos ego!*³ Most azonban kiszaladt a számon, amit a Zlota-Lipánál tanultam a polyák testvérektől:

– *Jasna sztrela gladova!*

Ami magyarul nem kevesebbet jelent, mint azt, hogy üssön meg benneteket a magas⁴ mennykő!

– János, hozza csak vissza a jegyzőkönyvet!

Persze hogy be kellett venni a gyanús ténykörülme-nyek közé azt is, milyen muszkául⁵ káromkodtam.

¹ tartozik. Mi

² ebből

³ ego...

⁴ magas

⁵ gyanúsan

II.

Ha jól utánagondolok, be kell ismernem, hogy a legnagyobb jótevőm mégiscsak az volt nekem ~~ebben az országban~~, aki ezt a kéthetes karantént kitalálta a ~~lelki lepra~~ ~~ragyanúsak számára~~. Soha életemben nem voltam akkora úr, és nyilván nem is leszek többet. Kvártély, koszt kifogástalan – mikor először kaptunk gulyáslevest, belesordult a kanálba a könnyem –, és a társaságban se volt kivetnivaló ember. Orvosok, ügyvédek, tanárok hamar összelelegedtünk, és csak annyiban volt köztünk¹ pártkülönbség, hogy az egyik felekezet alsópárti volt, a másik felekezet durákpárti. Én természetesen durákpárti voltam, mert szerény véleményem szerint ez jobban megfelel a klasszika-filológus elmélyedésre hajlamos pszichéjének és – őszintén szólva – az én politikai felfogásomnak is. Láttam én azt a muszkáknál, hogy mit tesz az, mikor az alsók ütik a felsőket! Ezt azonban nem mondtam senkinek, mert nem nagyon szerettem osztani, már pedig ki volt mondva, hogy egész nap az oszt, aki a politikát szóba hozza. Mikor ezt a törvényt hoztuk, akkor az egyik májbajos doktor azt találta mondani, hogy ez odakint is így lesz, az oszt, aki politizál. Azzal büntettük meg, hogy aznap kizártuk a görögdi-ny-

¹ közöttünk

~~nye élvezetéből, amit valamelyik János gurított be hozzánk.~~

Mert hamarosan kiderült, hogy a Jánosok nem olyan kutyahitű emberek ám, mint amilyenek¹ hivatalosan mutatják magukat. Más az, mikor² rubrikás papírosokat töltenek ki a felsőbb hatóság használatára, és más az, ha nem az előírással szemükkel néznek körül a világban, hanem az istenteremtette szemükkel. Például az a csillagos János, aki oly kevés megértést tanúsított Hannibál adóreformjaival szemben, aminőt legföljebb³ természetrajz-professzorokban⁴ vagy filozófusokban tétéleztem volna fel, pár nap múlva a tulajdon gyíkle-sője hegyébe nyársalt sült kukoricával ütött oldalba.

– No – nevetett hozzá –, ~~tudom, hogy ilyet se evett a kőmenisták közt.~~⁵

Ha a lotofagoszok asztaláról csent gyümölcs lett volna, nem haraphattam volna mohóbban bele.⁶ Mégiscsak a mi földünknek az édessége pattogzott ebben ki!⁷ Hát még ha Diával osztozhatnék rajta!⁸ Úgy, ahogy minden falaton osztozni szoktunk: most én harapok, most te harapsz!⁹

¹ amilyeneknek

² amikor

³ legfeljebb

⁴ professzorban

⁵ szereti-e a csemegét?

⁶ bele!

⁷ ki.

⁸ rajta.

⁹ harapsz...

Kétfelé törtem a kukoricacsövet, és fölgaskodtam a kerítésre. Így át lehetett látni a női barakk udvarára, és egyszer már át is telegrafáltam Diának. Kétszázszor nyitottam szét és csuktam össze a tenyeremet, ami ezer csókot jelent a világ minden nyelvén. Gondoltam, megpróbálom a fél kukoricacsövet áthajítani neki. Könnyebb lesz ez sokkal, mint mikor kukoricagránátot hajigáltam, ette volna meg, aki kitalálta!¹

Elkeseredve kushadtam vissza, mert a terepviszonyok nagyon kedvezőtlenre fordultak. Két kötél volt az akácokhoz kötve a barakkok közt húzódó töltésen, és azokon mindenféle fehér vásznak száradtak. ~~Persze, ezt az intézményt nem csak a lelkek fertőtlenítésére találták ki.~~ Még egyszer fölkapaszzkodtam,² hogy ha már Diát nem láthatom, legalább azt találgassam, melyik lehet az övé az asszonyi himmi-hummik³ közül. De aztán megint csak visszatottyantam, mert Poliphémosz legyen az, aki ekkora fehér nyájban egy bárányt ki tud választani.

Kedvetlenül rágcsáltam⁴ a csutkát, mikor⁵ rám szól valaki:

– Édes-e, uram, édes-e?

Hát a János volt, nem a csillagos, hanem a taszigálós János.

¹ kitalálta.

² felkapaszzkodtam

³ himmi-hummi

⁴ rágcsáltam

⁵ amikor

Micsoda konfidencia ez, ~~mikor itt nem is Oroszországban vagyunk?~~ Feleljek, ne feleljek neki? De olyan bizodalmasan mosolygott rám a becsületes, barna szemével, hogy muszáj volt emberséggel felelnem.

– Tudnék én ennél édesebbet is, fiam.

– Teszem azt, például ezt-e? – nyújt felém egy lapulevélbe takart valamit.

Hát a valami egy fél cső sült kukorica volt. Nézek Jánosra, int a lapulevélre, hogy azt nézzem csak. Nézem a lapulevelet, hát számok vannak belevakarva: 1001.

Már erre megint csak meg kellett ölelgetnem a félkarommal a tászigálós¹ Jánost.

– A feleségem? Ember, a feleségem küldte?

– Csakis – bólított János. – Kóstolja no, édesebb-e ez?

Egy kicsit megszégyelltem magamat. Én a kukoricámnak a vékonyabb végét tettem el Diának, ő meg az övének a vastagabb felét² küldte el nekem. Lemondás, aszszony a neved! Igaz, hogy beleharapott, de azt csak azért tette, hogy a fogacskája helyét benne hagyja. Persze hogy ott folytattam az istenek lakomáját, ahol az ő szája érintette. Két szerelmes szív a kukoricacsutkán is megtalálja egymást.

– De én tudok ám édesebbet ennél is! – kacsintott János a kerítés felé. – Az előbb,³ hogy eljövök a női barakk előtt, látom, hogy nyitva van az ajtó. „Hát ez mért van nyitva?” – kérdem attól a fehérchselédttől, aki ott ácsinkózik. Azt mondja, nyitva felejtette a Mária néni.

¹ tászigáló

² végét

³ előbb

„Hát hol a Mária néni?” Azt mondja, bement a faluba egy guriga selyemcérnáért. „Hát osztán¹ kinek kell az a selyemcérna itten?” Azt mondja, őneki. Akkor nézek jobban a szemébe, hát látom, hogy ez meg az úrnak a menyecskeje. Az ám, azt mondja, ő az, és nagyon megköszönné, ha ezt a konfektet elhoznám az úrnak. Hát mért ne vinném, mondok,² csak el ne csellegjen³ ám az asszonyság messzire innen az ajtótul. Nem ő, azt mondja, csak vigyáz itten a ruhákra, míg vissza nem ér a Mária néni. No, pedig abba beletelik egy fertályóra is... Hű, a teremtesít neki, a barakk tehene belement az eklézsia herésibe!

Nagyon kellemesen lepett meg, hogy János így szívéen viseli az eklézsia érdekeit, még inkább az, hogy futtában ő is nyitva felejtette a mi ajtónkat.

– Látod, kedves, ilyen emberek a magyarok – mondtam büszkén Diának, ahogy a pimpimpárés fűben az ölébe hajtottam a fejemet a fehér vászonsátorban.

Attól fogva János olyan találékony pártfogónk volt, hogy nem győztem csodálni az invencióját. Meg is kérdeztem tőle, hogy milyen katona volt a háborúban.

– A vezérkarban voltam én, kérem, mint afféle teddide-teddoda *pucer*.

Persze, az volt a baj, hogy János volt a pucer a teddide-teddoda emberek közt.⁴

¹ aztán

² mondom

³ csellengjen

⁴ között.

Egy hét múlva annyira összebarátkoztunk, hogy János már tekintetes úrnak szólított, és megmutatta a Rózsi arc-képét. Szép, nagy darab lány volt a Rózsi,¹ a széle-hossza egy fajtából, és nagy testi erőre vallottak a betűi is, amikkel dedikálta a képet: „Lajcsikámmak”.

– Nini, hiszen magát Jánosnak hívják – néztem rá értetlenül a pátrónusunkra.

– Hiszen éppen ez az én bánatom, hogy nem én vagyok a Lajcsi. Kollégám a Lajcsi, és ő levelezte mostanában a Rózsi,² holott azelőtt engem levelezett a Rózsi. Húsvétkor bújt bele az ördög a lányba,³ mikor szabadságon voltam Pesten, és megismertettem vele a kollégát. Lássá, a képet is a Lajcsinak ajánlotta, pedig nekem ígérte.

– Hogy kerül akkor magához?

– Úgy, hogy Lajcsi kihajította aládájából.⁴ Neki már nem kell se testének, se lelkének, mert itten veszi el a papgazdasszony lányát,⁵ avval⁶ két tehén is jár.

– Akkor hát a kutya se sánta, fiam. Lajcsié a két tehén, magáé az egy Rózsi, ez csak tiszta munka?

– Az ám, ha azt tudhatnám, hogy ő mi szándékban van.

– Hát mért nem kérdezi meg tőle? Nem látszik maga olyan szégyenlős embernek.

¹ volt Rózsi

² mostanában Rózsi

³ leányba

⁴ ládájából.

⁵ leányát,

⁶ azzal

– Nem is az van abban, uram, hanem karácsonyig nem lesz szabadságom. Az pedig nagy idő az olyan fehér-cselédnél, akin úgy kap a szem, mint a Rózsín.

– Nono, de hát a levél mire való?

János elfanyarodott mosollyal vakarta meg a füle tövét.

– Hiszen, ha én írástudó volnék, akkor én sokra vittem volna a háborúban. (No, János, nem sokra vitte ott egy írástudó se.) Még tán könyvet is írnék róla a maradékjaimnak,¹ hadd tudják² meg, hogy ki fia-csikaja volt az ősük. (Jól van, János, ezt hívják a kitanult emberek memoárnak. Csakhogy ahhoz meg végképp nem kell írnitadás.) De hát nem tudok én egyéb írást, csak a nagybetűket a silteken, azokat is csak a nagykőrösi piacon. De látja, már a pesti silteket nem tudom elolvasni.

– Hát ez már baj, János.

– Az a baj, tudja, hogy a Lajcsi már nem levelezi a Rózsit. Mert ezelőtt,³ ha írt neki, engemet is mindig⁴ beleírt a levélbe, de mióta föl hagyott vele, azóta nem vagyok nyilvántartásban a Rózsínál. Azt se tudja, élek-e, halok-e.

Cyrano jutott eszembe, és föl biztattam Jánost, hogy ha levélpapírt szerez, írok én az ő nevében olyan levelet a józsefvárosi Roxánnak, hogy összeszalad rá az egész Óriás utca. Nem próbáltam ugyan még ezt a mesterséget, de ha az embernek a *Liber Heroidum* volt a szakvizs-

¹ maradékaimnak

² tudják

³ azelőtt

⁴ mindig

gai dolgozata, akkor csak tud szerkeszteni egy szívszag-gató szerelmes levelet.

Szép, rózsás, rozsmaringos, vadgalambos levélpapírt szerzett János, de mi volt az ahhoz képest, amit én be-leraktam a botanikából meg az ornitológiából. Mikor el-olvastam Jánosnak, nem győzte az orrát törülgetni.

– Halhatatlan szép, valóságos vőfélyköszöntő. Ha már-ványkőből volna annak a nőnek a szíve, akkor is meg-lágyulna tőle.

Nem olyan nőnek látszott Rózsi a képen, mint aki márványkövet hord a szíve helyén, de azért mégis na-gyon meglepett a levalem eredménye. Válasz ugyan nem jött rá, de harmadnapra megjött Rózsi Pestről akkora kosárral, mintha a hadtáp géniuszát akarná szimbolizál-ni. Nekünk is jutott belőle olyan libacomb, hogy a régi jó háborús világban megjárta volna buzogánynak. Már akkor tudtam annyit a hazai közállapotokról, hogy aki ilyenekkel dokumentálja a szerelmét, az vagy kanono-kok testi jólétéről gondoskodik vagy bankigazgatókérő.

Meg is kérdeztem Rózsit, hogy van-e jó helye.

– Ó, igen, kérem, áldott jó nagyságám van, egész nap a szomszédban ül a kávémérésben, és lesi az urat, hogy mikor hozzák haza agyonverve.

– Hát micsoda az úr?

– Plakátragasztó, kérem. Élhetős foglalkozás az na-gyon, alig győzi, csak hogy hol a jogászok¹ verik fejbe, hol a vasmunkások,² mert hogy *azonos nemzetiségű sze-gény*.

¹ turulisták

² ébredők

Hát ez micsoda új színfolt lehet Magyarország etnográfiai térképén? Ránéztem Jánosra, és János egy kicsit megzavarodottan mosolygott rám egy mandulás pitéből szerkesztett pajzs mögül.

– Rózsika azt gondolta, hogy szintén izraelitának tetszik lenni. Ámbár, utóvégre az is csak Isten teremtése.

De a torkához is kapott János rögtön, ahogy ezt ki mondta, mert megakadt rajta a pite. Így veri meg az Isten, aki nem szívéből beszél, hanem konjunktúrázik. Az is megijeszthette azonban a derék fiút, hogy rosszkor konjunktúrázott. Nem jó, ha valaki meghallja az ilyen meggondolatlan nyilatkozatot, és különösen nem jó, ha felsőbb hatóság hallja meg. Márpedig most egy valóságos felsőbb¹ hatóság lába alatt ropogott a homok. Mert van ám a homoknak is magához való esze, és tudja, mikor zizzenjen, mikor roppanjon. Kitapasztalta ezt az én fülem már a muszka fogolytáborokban.

A felsőbb hatóság különben ezúttal valami biztos volt – később rájöttem, hogy honfitársaim közül azok, akiknek más címük nincs, vagy biztosok, vagy elnökök –, aki mindenféle írásokat szedett elő a táskájából. Egy részüket aláíratta velem, és visszarakta, más részüket ő írta alá, és ideadta nekem, hogy jól eltegyem őket, és vigyázzak rájuk, mert azokra még sokszor lesz szükségem. Tudniillik azokkal igazolhatom, hogy minket itten² megmostak izsóppal, és fehérebbek lettünk, mint a hó.

Most pedig obsit, amerre a nap süt, kitelt a koszt, kvártély, világítás.

¹ felső

² itt

- Hova állítsuk ki az utazási igazolványt?
- Pesti tanár vagyok, oda megyünk. Nem tetszik tudni, megvan-e még az Egyetememes Philologiai Közlöny?
- Nem, azzal igazán nem szolgálhatok – nézett rám úgy, ahogy udvarias ember szokott nézni a nem egészen tökéletes¹ emberre, aki nem tudja, mit beszél.

Pedig nagyon tudtam én, mit beszélek. Hannibál halálát akartam előhozni. Hadd lássa a hivatalos ember, hogy a krími tatárok közt is a haza dicsőségén dolgoztam én.

Hirtelen a homlokomhoz kaptam. Ó, én mafla ~~krími tatár!~~ Hát nem majd itt felejttem² a jegyzeteimet!

– Kérem, biztos úr, éntőlem itt elszedtek az alantas közegek bizonyos tudományos jegyzeteket...

– Igen, állítólag tudományos jegyzeteket. Pardon, tanár úr, ez csak a tényálladékot feltüntető jegyzőkönyv kifejezése, eszem ágában sincs kételkedni önben.

– Köszönöm alásan.³ És a jegyzetek?

– Azok felterjesztettek a felsőbb hatósághoz,⁴ de nyugtát tetszett róluk kapni, ott van azok közt az írások közt, amiket átadtam önnek. Tessék rá vigyázni, mert annak ellenében fognak visszaszármaztatni az irományai.

Dia tipegő lábai alatt muzsikált a homok, és asszonykám piros szája a nagy hadvezér komor árnya felett megsemmisítő győzelmet aratott.

– Mehetmük?

¹ épelméjű

² felejtettem

³ szépen.

⁴ hatóságokhoz

Sohase hallotta hírét a Halotti beszédnek a drága, de idegenek előtt, ha zavarba jött, mindig úgy ragozott, mint a legrégebb magyar nyelvemlék. Azt hiszem, ez a legragyogóbb érv amellet, hogy a Halotti beszédet olyan tisztelendő magszter hagyta ránk örökbe, aki nem lótejen nevelkedett, hanem méhsörön.

A biztos úr, amint Diát meglátta, a jobb kezével negyed ívben emelte meg a kalapját, a bal kezével pedig rántott egyet a mellénye alján. Nincs az a Hannibál, akit egy magyar vesztegzárbiztos így megtisztelne. Latiatuc feleim, mic vogmuc.

III.

Utólag mindig kiderül, hogy a felsőbb hatóságoknak igazuk van. A közérdeket szolgálták akkor, mikor elszedték tőlem a krímiai jegyzeteket, amelyeknek hivatása volt megrázni az ókori történelem alapjait, és alájuk temetni Mommsent és Ferrerót. Mi lett volna a históriai receptemből, ha nekem kellett volna gondjukat viselnem abban a tabáni kubikulumban, amelybe a Rózsi élelmessége beprotezsált bennünket, mint negyedrendű elkárhozottakat. (Már úgy értem, hogy albérlőket.)

A kubikulum egy földszintes háznak az udvari szobája alatt volt. Bezárni nem lehetett, csak becsukni, mert nem ajtaja volt, hanem teteje. Azt nappalra kitámasztottuk egy meszelőnyéllel, hogy levegőt raktározzunk bele éjszakára. Akkor persze le kellett csukni, ha másért nem, már csak azért is, mert erre tették be éjszakára a konyhából a Bierhuber úr vaságát, aki menekült méhésztanító volt Torontálból, és mint másodalbérlő bírta a szobát. (Az első albérlőt Tera máminak hívtuk, abból élt, hogy másodalbérlőt tartott, és kint hált a konyhában a sublótfiókban.)

A vaság a Bierhuber úré volt, de nem ő hált benne, mert ő éjszaka aktuális politikai kérdésekkel foglalkozott a Tuhutum Vérszövetségben. Az ágy Netumák bácsi testi kényelmét szolgáltatta, aki dohánybevéltő tiszt volt valahol Turócbán, ~~de elszaladt a csehek elül, mert erővel~~

zsupánna akarták tenni. A zsupánságot elhittem neki, de a szaladást nem. Leromlott állapotában is másfél mázsát nyomott, integer korában kettőt, s¹ azt hiszem, tulajdonképpen ellensúly gyanánt alkalmazták az állami dohánymázsán. Akárhogy volt, nekünk csak hasznunkra volt, hogy a sors őt rendelte fölébünk. Először azért, mert megóvott bennünket a nagyvilági élet kísértéseitől. Se mozi, se kávéház minket este el nem csábíthatott, mert Netumák bácsi már esti harangszóra lepihentette fáradt tetemét,² tehát nekünk úgy kellett igyekeznünk, hogy legalább öt perccel előbb már búcsút vegyünk a felvilágtól. Mert nem volt emberi hatalom, amelyik Netumák bácsit kimozdíthatta volna a vaságyból, ha egyszer megszállta. Egyszer esett meg velem, hogy két ifjú honfitársam igazoltatott az utcán — persze megcsalódtak szegények, mert az aranyóráim még Moszkvában áldozatul esett a korszellemnek —, emiatt késtem három percet, s az egész éjszakát az asztalon kellett végigkucorognom, mint Bierhuber úr szobájának legtöbb kényelmet nyújtó bútorán. Próbáltam én Netumák bácsit leemelni, de a klasszika-filológiai doktorátus nem képesít ekkora teherbírásra. Az keserített azonban legjobban, hogy még csak egy kis megnyugtató kopogást se bírtam szegény Diához lejuttatni. Ahol Netumák bácsi hortyogott, ott semmi erőművi zaj nem érvényesülhetett. Mi volt az ehhez képest, mikor Kronión egy szemöldökrántással megrázta a nagy Olimposzt! Ha a titánoknak eszükbe jutott volna Netumák bácsit bevenni a bandába, nem

¹ is,

² testét

kellett volna oda se Ossa, se Pélion, egy horkantással szétugrasztotta volna az egész isteni gyülekezetet!

De jó volt az¹ nekünk nagyon, hogy Netumák bácsi ilyen virtuóza volt a bőrhúzásnak éjszakáról éjszakára! Legalább nem kellett szégyellnünk magunkat, ha néha egy kicsit hangosabban viháncoltunk, mint illett volna. Mert bizony minékünk nagyon kinyílt a szemünk, ha a gyertyát eloltottuk, azt pedig igen hamar megcselekedtük. Egyrészt azért, mert nappalra is kellett, másrészt azért, hogy ne hárman osztozzunk azon az oxigéneken, amelyikből kettőnknek is szűken jutott. Ámbár én azt hiszem, hogy ahol szerelem van jelen, ott a kémia megbukik. A szerelmesek olyanok, mint a virágok, nem fogyasztják az oxigént, hanem termik.

Mink² legalább úgy éltünk ~~éjszakánként~~ a kubikulumban, mint a fehér egerek az üvegharang alatt az oxigénben – legalább ami a virgoncságot illeti. Attól nem kellett félnünk, hogy kárt teszünk valamiben, mert minden bútorunk egy láda volt meg egy ágy. De egészen megfelelt az a mi szerény igényeinknek, ha pedig házi előadásokkal kárpóoltuk magunkat a színház és mozi helyett, díszleteknek is nagyszerűen beváltak. Az egyik volt Kréta, a másik Naxosz, amikor Thészeuszt és Ariadnét játszottunk, vagy Kolchisz és Iolkosz, ha Jaszón és Médea került színre. A szín gyakran változott, s hogy a téma nagyjában mindig ugyanaz maradt, azért a görög mitológia a felelős. Helena elrablása, ~~Európa elrablása~~, Persephone elrablása – mert az élet akkor is csupa

¹ ez

² Mi

rablásból állt, mikor még istenek jártak a földön, csak-hogy akkor még nem volt külön rabolnivaló az asszonyoknál. Ezt a gonoszkás megjegyzést Dia tette, mert ha én tettem volna, akkor Dia egyszerre Dianát játszott volna. Különben őszinte örömet talált a hitregetanban, amelyet a lánygimnáziumokban mindenütt elnagyjázva tanítanak, holott sokkal jobban lekötné a növendékek érdeklődését, mint az *accusativus cum infinitivo*. Ezt nem elfogultságból mondom, mert én például az elemzést¹ mindennek elébe teszem, és a mitológiát csak mint segédtudományt kezeltem. Dia azonban, akinek semmi-féle előiskolázottsága nem volt, ebben is mesternek tekintett.

A budai tudóstársaság dolga azt megállapítani, hogy királyokat temettek-e valaha a tabáni kubikulumba, vagy vakszemen ütött gazdag disznókereskedőket hajigáltak bele a néhai rác kocsmárosok. Én csak annyit mondhatok, hogy három hónapig az istenek úzték ott bohó játékaikat, abban az időben, mikor kint az utcákon is feléledt a klasszikus ókor. Ha például Cicero is feléledt volna, és körülnézett volna a fórumon, lépten-nyomon találkozott volna Clodius és Milo *ventosa plebsével*, s hálát adhatott volna a lareseknek, ha nem a Lánchídon találkozik velük, mert ott bizony megmártották volna a tógáját a vízben. Ugyan nem tudom, amilyen szélkakas volt az öreg, még tán Tuhutum is lehetett volna belőle.

Én magam különben nem sokat tudtam a felső világról, mert boldog infernóból csak olyankor kukkantam

¹ elemzést

ki, ha a családi láda érdekei kívánták.¹ (Tűzhelyet nem mondhatok, mert a kubikulum ezt az intézményt nem ismerte, leginkább gyöngé túrón, zöldpaprikán, sárgarépán és más ilyen cereáliákon éltünk, amiket a ládában tartogattunk.) Sokat ácsorogtam a hatóságoknál is, amelyek addig lócsöltek egymás nyakába, míg végre kineveztek tanárnak a régi iskolámhoz,² már a harmadik hónapban. Igaz, hogy latin szakos³ létemre rajztanítást osztottak rám, de ebbe hamar belebékültem, mert láttam, hogy nem én vagyok egyetlen fia⁴ a hazának, aki abból él, amihez nem ért. Az volt a fő, hogy végre ki tudtam tölteni a bejelentési⁵ lapon a „foglalkozás”-rovatot, és megszakíthattam minden érintkezést Leninnel, akiből eddig éltünk. Tudniillik abból éltünk, hogy mint szemtanú cikkeket írtam a lapoknak a vörös cár ellen elkövetett merényletekről. Vrangellban, Gyenyikinben és Kolesakban együttvéve se volt annyi lelemény, mint én bennem, mert én legalább tízszer felrobbantottam, vízbe fojtottam, megmérgeztem, szíven döftem és a Kreml romjai alá temettem az Antikrisztust. És jobb meggyőződése ellenére minden szenzációs „saját tudósítás”-om után arra kellett kérnem a jó Istent, hogy engedje mentül tovább élni ezt a trifurcifert, mert miből veszünk aztán érett sajtót, ha egyszer csakugyan elviszi az ördög?

¹ érdekei úgy kívánták.

² iskolánkhoz

³ tanár

⁴ olyan fia

⁵ bejelentő

Hát most már vihette Lenint és vihette az egész kül és belpolitikát.¹ Megmondtam az iskolában is a kollégáknak,² hogy nekem hagyjanak békét, ne kapacitáljanak³ se jobbra, se balra, nem veszek részt a kötélhúzásban, mert én már anélkül is félkarú ember vagyok.

– Nono – figyelmeztettek jóakarattal –, baj lehet még abból⁴ a nagy semlegességből! A történettanár⁵ is azért van felfüggesztve, mert semlegesen tanította a világháborút!

– Hát pedig én az apám lelkének se politizálok!

De nem⁶ ilyen kiabálva mondtam én ezt akkor, hanem csak úgy *lento risu*, ahogy Horatiustól tanultam. S igyekeztem mindenkinek igazat adni, hogy magam maradhassak, ami sikerült is, mert tudvalevőleg a klasszika-filológusok is nagy diplomaták meg a rajztanárok is, hát még a klasszika-filológus rajztanár!

A fizikaprofesszor, aki a nehézkedési törvény értelmében mindig oda dült,⁷ ahol nagyobb volt a rakás, azt kérdezte egyszer tőlem, hogy mi az őszinte véleményem a numerus claususról. Okos törvénynek tartom-e? Mit gondolok, meg fog-e maradni?

¹ Megvolt a munkám, és a nagy égzengés után, amit a háború jelentett, szerettem volna békekességben élni.

² iskolában, a kollégáknak is

³ kapacitáljanak engem

⁴ ebből

⁵ történelem tanár

⁶ De persze nem

⁷ ült

– Kérem, az én tudományom szerint a legokosabb törvényt a Caracalla idejében hozták, de azután mindjárt ez következik.

– Bravó! És hogy szól az a Caracalla-törvény?

– Elrendeli, hogy a római birodalomban az utakat mentül¹ jobban el kell hanyagolni, mert mentül² lassabban bírnak utazni az idegenek, annál többet költenek a birodalom határai közt.³ És tetszik látni, a gyakorlatban, ez a törvény nálunk mai napig is érvényben van.

A logika tanára azt a ravasz kérdést adta fel, hogy tulajdonképpen ki az én ideálom a ma élő európai államfők közt?

Tekintettel arra, hogy a bajuszkötő vége mindig kipi-piskedett a kolléga szivarzsebéből, nem kellett a válaszáért a fejemet törni.

– Vilmos császár.

– Ugyebár?⁴ Igazán örülök. Nekem is mindig ő volt az ideálom, mióta trónra lepett.

– Ó, nekem azóta ideálom, mióta nem folytatja a mesterséget.

A természetrajz-földrajz szakos kollégának valamikor szombaton szokott lenni a vasárnapja, és talán innét van az, hogy még mindig érdeklődik szociológiai kérdések iránt, igaz, hogy olyankor előbb körülnéz, és utólag megjegyzi, hogy ő csak azt akarja kimutatni, mennyire szép

¹ mentől

² mentől

³ között.

⁴ No, ugyebár?

dolog az a méhtársadalomtól, hogy nem él vissza a szociális gondolattal.

Nekem is akkor tette föl a kérdést, mikor csak ketten voltunk a tanári szobában:

– Kedves kollégám, Ön színről színre látta az orosz felfordulást, mondja, a bolsevizmusnak tulajdonképpen mi a felfogása a munkáról?

– Körülbelül az, ami a vásárhelyi parasztnak. Legjobb volna a munkát eltemetni, azt meg, aki szerette, levágni a torára.

Egyszer óra közben nagy vitát provokált a hittanárunknak¹ az az állítása, hogy korunk erkölcsi színvonalát semmi se emelné annyira, mintha újra alkalmazásba vennék az egyházi átok muzeális villámain. Némelyek lelkesen fölkarolták az eszmét, sőt szükségesnek tartották azt pártértekezlet² elé vinni, mások azonban kissé³ tiszteletlenül nyilatkoztak róla. Én az asztal végén ültem a rajztáblával, amelyen az epiciklois szerkesztését próbálgattam. Ez a görbe vonal, amelynek semmi egyéb rendeltetése nincs a világegyetemben,⁴ mint hogy tizennégy éves fiúk ríva⁵ fakadjanak miatta, sokkal jobban érdekelt⁶ korunk erkölcsi színvonalánál, de épp⁷ olyan kevéssé akart sikerülni,

¹ hittanárunknak

² pótértekezlet

³ ellenben határozottan

⁴ világon

⁵ sírva

⁶ érdekel

⁷ nincs éppen

mint az. Különösen, mikor az asztal-verdesésre¹ került a sor, ami erkölcsi problémák eldöntésének bevett eszköze ugyan, de az epiciklois-szerkesztésnek² nincs³ hasznára. Ott is akartam hagyni a zsinatot, de a hitoktató rám harsant:

– Kolléga, maga is adja bele az eszét! Mi a véleménye a szőnyegen forgó kérdésről? Lehetne-e a mi korunkban az egyházi átoknak foganatját várni?

– Hogyne – ocsúdtam fel a cikloisok bűvköreiből. – Ahol megfogja az embereket, ott föltétlenül van foganatja. De például a medinaiakon nem fogott, mert mikor azok megharagították Mohamedet, és látták a szeméből,⁴ hogy most mindjárt átkozódik, akkor mind leguggoltak, hogy ne érje őket az átok.

Ez végét vetette a vitának, de végét vetette a hitoktató irántam való szimpátiájának is. Sosem érdeklődött nálam többet az iránt,⁵ ami pedig állandóan foglalkoztatta, hogy turáni testvéreink közé tartoznak-e az arabok vagy nem. (~~A nevük kétségtelenül magyar eredetre vall.~~)

A magyar irodalom professzora volt az egyetlen kolléga, akit nemcsak hogy el nem idegenítettem magamtól, de még hálára is köteleztem. Mégpedig éppen akkor, mikor⁶ azért duruzsolt, hogy nem vagyok elég határozott.

¹ asztal verdesésére

² epiciklois szerkesztésének

³ nincs éppen

⁴ szentről

⁵ az iránt többet,

⁶ amikor

– Azt mondja Propertius, csak a halottak határozot-
tak – bújtam egy régi középiskolai tekintély háta mögé.

De hát korunkban minden tekintély megingott. A kol-
léga nyomban letromfolt.

– Azt is Proppernak hívták azelőtt! (Zajos derűtség
a ház minden oldalán.)

Okos ember, ha letiporják, kedvét keresi a győztesnek.

– Az bizony nem lehetetlen. Horatiusnál is érdekes
dokumentumát találni annak, hogy már Rómában is meg-
magyarosították a nevüket¹ a zsidók. Ott van például
a *Judaeus Apella*, az ötödik szatírában. Bizony az is Ábe-
lesz ~~zsidó~~ volt azelőtt.

– Nagyszerű, barátom! – kapta elő a noteszét. – Ha
megengedi, ezt följegyzem magamnak. Vagy maga akar-
ja megírni?

– Írja az ördög. Nem értek én ahhoz.

– Hát én megírom: nagyszerű téma, akár vezércikk-
nek, akár humoreszknak.

Nagyon melegen szorítottunk kezet. Én tán még job-
ban örültem, mint ő, mert jobb adni, mint kapni. Ki tudja,
hátha olyan pályán indítottam el a kollégát, amely az iro-
dalomtörténetbe ívellik!²

Örömben³ vettem az alagút szájánál egy szál plety-
kafüvet. Az a kilencedik fizetési osztály dísznövénye. Sza-
porodik, mint a parancsolat, és nem kell neki se föld, se
cserép, csak egy pohár víz meg egy kis napocska. An-

¹ megmagyarosították nevüket

² ívell

³ Örömben

nak pedig nem vagyunk szűkiben, mióta a kubikulumból a magasabb régiókba emelkedtünk.

Ez körülbelül összeesett a tanári kinevezéssel. Mikor az megjelent a hivatalos lapban, Bierhuber úr kikérített a kapuban, és kért, hogy legyen szerencséje hozzá estére a *Három Dudás*ban. (Más nevet mondott, de azt nem hozhatom nyilvánosságra. Magasabb érdekből.) Egy kis ünneplés a hazáért meg nem árt.

Nagyon szépen megköszöntem a kedves figyelmet, és őszinte sajnálatomat fejeztem ki, hogy én ezt nem tehetem.

– Ja, ja, Tehetem! – ragyogott fel a Bierhuber úr vérbe borult szeme. (Nem a vérszomj veendő gyanúba, hanem a sörszomj.) Én is Tehetem, te is Tehetem! Krisztigott, Bruder!

És akárhogy kapkodtam vissza a kezem, el nem eresztette addig, míg külön-külön végig nem ropogtatta minden percét az öt ujjamnak.

Ez a rituális ujjropogtatás érette föl velem ésszel, hogy alighanem a vérszövetség titkaiba vagyok belesöppe nőben.¹ A Töhötömöt torontáli vándorméhész dialektusban úgy mondják, hogy Tehetem, s Bierhuber testvér ezen az alapon gondolja, hogy én is olyan szittyá táltos vagyok, mint ő. Elmagyaráztam neki, hogy szerény közpolgár vagyok én, nem ünneplésre való, s amúgy is nagy akadálya van annak, hogy én a testvéresülésen² megjelenhessek. Tisztelet, becsület Töhötöm apánknak, de a Netumák bácsi százötven kilója se kutya ám!

¹ belesöppe nőbe

² testvérgyülésen

A hun ivadék rám vigyorodott, és számárfületeket mutatott. (Úgy látszik, ez is olyan jel,¹ amiről a szövetség tagjai megismerik² egymást.) Micsoda gondolat az,³ hogy engem akarnak ünnepelni? Ő, Anton Bierhuber lesz az est hőse, akit ma avatnak kánná, mert eddig csak mirza volt. Hetvenheten vannak a mirzák, és heten a kánok. Ő soron kívüli kán lesz, mert soron kívül szerzett rá érdemet.⁴ Kidolgozta Magyarország felszabadításának⁵ egyetlen keresztülvihető tervét. Pszt, erről⁶ egy szót se, mert mindenütt kémeek vannak! Tudom-e én ~~azt~~, mi az: egy méh? Ja, ja, eine Biene. De nem egy méh kell ide, hanem tízszázezer millió⁷ méh. Minden családba legalább egy kaptár. Ha jön az ántánt, és megkérdezi,⁸ hogy minek nekünk az a sok méh, azt mondjuk, hogy nagyon szeretjük a mézes kenyeret.⁹ Na, mi lesz ebből? Az lesz, hogy mikor minden családba be van vezetve a kaptár, akkor hajrá, neki a rácnak, neki a csehnek, neki az oláh-~~nak a méhekkel!~~¹⁰ A méh, az szurony, az repülőgép, az minden. Akinek az megcsípi az orrát, az kiszalad a világból. Akié a méh, azé a jövő!¹¹ És nem kell hozzá más,

¹ jel volt

² megismerték

³ az a részemről

⁴ érdemeket.

⁵ szabaddá tételének

⁶ Pszt! Erről

⁷ százezer, millió

⁸ megkérdi

⁹ nemzeti eledelünk a mézes kenyér.

¹⁰ az ellenségnek

¹¹ Biztosítva van a jövő háború győzelme.

csak egy energikus szakember, egy lelkes Bienenvater. Az csak megérdemli azt a rongyos kis napidíjat, mi? Majd estére a többi függő kérdéssel együtt megtárgyalják azt¹ a kánok, csak én is ott legyek. Legkésőbb nyolcra, mert akkor lesz a pajzsra emelés. Holnap ilyenkor pedig már a Duna-Tisza közén szervezi Anton Bierhuber a nemzet megméhesítését.

– És mi lesz a lakással? – kérdeztem dobogó szívvel. Belátom, cudarság volt ilyen csiribiri dologra gondolni, mikor a hazám jövőjéről volt szó, de hát esendő az ember.

– Hja, asztad mék nem dutog – vont vállat a Bienenvater. – Arról gel kontoskottyá mótyor kudmány.²

– Én ezt a lakást értettem.³

– Eszted?⁴ – köpött a küszöbre a soron kívüli kán. – Eszted id hatyog,⁵ neket, mint Tehetemnek. Ety badriót melldó⁶ a bárdfogásra.

De bizony lettem volna én ezért akár akkora patrióta⁷ mint Thonuzoba! Egy valóságos szobáért, amelynek igazi ajtaja van, és azt igazi kilinccsel lehet csukni, nyitni! Az ablakon reggel besüt a nap, és este betartja a lámpást a hold! Mindjárt el is határoztam, hogy bővítjük a műsort, és színre hozzuk Endimiont és Dianát. Csakhogy

¹ ezt

² a mótyor kormány.

³ értettem. A mienket.

⁴ Esztet?

⁵ Esztet itt hatyok

⁶ Egy patriót méltó

⁷ ezért lettem volna én akkora patrióta is

olyan Endimiont, akit fel lehet ébreszteni, és olyan Dianát, aki ráakasztja az övét a hold szarvára.¹

– Holtig hálás leszek, testvér. De van itt még egy megoldandó jogi kérdés. Hát Netumák hova menjen?

– Mid Nedumág?² Asz nem erszi³ a mi mótyor fáj-dullmung,⁴ ~~asz fan ety spion a eshekedül.~~ Gel etet gitopni!⁵

No, a Netumák kidobásához sok mirza kell, gondoltam magamban. Majd szót értünk velük estére.

De hát menni se kellett értük, mert alkonyatkor a helyünkbe jött két mirza. Igen fő-mirzák lehettek, mert nagyon keresztbe állt a szemük, és különben is kegyetlen tatár nevük volt. Az egyiket Hirhägernek hívták, a másikat Vidrozsilnak. Megtört szívvel jelentették, hogy Anton Bierhuber nem fog többet hazajönni, mert elvitte a turulmadár. Délutáni sörözés közben lefordult a székről, már be is szállították a bonctani intézetbe. Őket azért küldte ki a szövetség, hogy az asztalfiából elvigyék az elhunyt hazafi politikai hagyatékát, amint azt az alapszabályok előírják. El is vittek egy méhészárcot meg egy proklamációtervezetet, amely méhészkerületek szervezésére hívta fel⁶ az Alföld hazafiasan gondolkodó⁷ népét.

¹ sarlójára.

² Netumák

³ erszi

⁴ faldallmung

⁵ etet ki gell dopni!

⁶ föl

⁷ gondolkodó

Így dőlt sírba a haza felszabadításának reménye,¹ és így lettem én rövid úton másodalbérlője Tera mamának, aki a gyászeset alkalmából tízszeresre emelte a lakbért.

– Nézze, nagyságám – adta elő az indoklást a házi kincstárt kezelő Diának –, maguk meg úgy adják ki az alsó helyiséget az öreg tatának, ahogy akarják.

Egy kicsit felhőztem tőle, hogy az öreg tata nagyon a szívére fogja venni menekült társa halálát. De kiderült, hogy észak és dél közt nagy ellentétek lappanganak.

– Szerb spion volt ez a Bierhuber,² kérem – tért napirendre a nemzeti gyász felett Netumák bácsi, és sokkal nagyobb érdeklődést tanúsított az iránt a kérdés iránt, hogy hol fogja ő ezentúl kinyugodni a nap fáradalmait.

Felajánlottuk³ neki a kubikulumot, de Netumák bácsi ~~tán még a zsupánságtól se ijedt meg annyira, mint ettől.~~⁴ Azt mondta, hogy először is nem felel meg a társadalmi állásának, másodszor nagyon nehéz bele lemenni, harmadszor föl bírjuk-e őt onnan húzni reggelenként?

Tekintettel a kettőnk három kezére, ezt nem mertük vállalni, és így Netumák bácsi kiesett az életközösségünkől. Egy hétig még föl-fölijedtünk rá éjszakánként, hogy nem halljuk a horkolását, de az ember lassanként mindent megszokik, még azt is, hogy a felesége szíve dobogásán aludjon el Héphaisztosz fújtatója helyett.

¹ az új rendszerű háború győzelmének reménye

² torontáli sváb

³ Felajánlottuk

⁴ ettől nagyon megijedt.

IV.

Pár hónap alatt gyönyörűen elbokrosodott a pletykafű az ablakunkban, és éppen annak a szárazát csipkedtem ki, mikor Dia egyszerre csak elneveti magát krumplitisztítás közben.

– Hát te? – fordulok oda hozzá – tán az angyalodat¹ látod?

– Nem is képzeled, mit álmodtam az éjszaka. Lermontov térdelt előttem a bahcsiszeráji forrásnál.

A költők akkor is veszélyes vetélytársak, ha száz évvel ezelőtt meghaltak. Ajánlatosnak éreztem odaülni az asszony mellé a kisszékre.

– Az ám, de... ej, nem kötök én neked mindent az orrodra!

– Egész bátran. Nem vagyok² féltékeny ~~mindenféle zöldfülű muszka~~ ~~kadétra~~.

– Nem is ajánlom – ölelt át Dia a fél karjával. – Én még álmomban is hű vagyok hozzád.

Az ilyen asszony megérdemli, hogy az ember az ölébe vegye. Még akkor is, ha a krumpli mind kigurul a kötőjéből.³

– Hát aztán hogy volt az azzal a Lermontovval?

¹ angyalokat

² vagyok én

³ kötényéből.

– Képzeld, meg akarta csókolni a térdemet!
– Ejnye, tarrka szarrka farrka! (Ezt Dia valami klasz-
zikus káromkodásnak gondolta.) De csak nem enged-
ted meg neki?

– Te csacsi, hát hogy engedtem volna, mikor nem volt¹
harisnya a lábamon!

Az ilyen szemérmes asszony megérdemli, hogy a va-
lóság kárpótolja az álomért. De eltaszította a fejemet.

– Sicc, te! De tudod, mit mondott arra Lermontov?

– Azt mondta, hogy te egy kőszívű kis majom vagy.
Olyan, amilyent a kínaiak faragnak nefritből.

– Ó, nem,² gavallér ember volt az a dámákhoz! Azt
mondta, hogy ha legközelebb megint velem álmodok, ak-
kor hoz egy pár selyemharisnyát a Fő utcából.

De most már nagyon komoly káromkodást eresztet-
tem meg.

– Hű, az allelujáját az alelölülőnek! Majd lesz gondom
rá máskor, hogy ne olvass elalvás előtt orosz³ költőket.
Hérodotoszt hozom én neked haza a tanári könyvtár-
ból, abból megláthatod, hogy éppen a te hazában mi-
lyen egyszerű toalettokban jártak⁴ a puritán szarmata hit-
vesek.

Fölugrott az ölemből, és csípőjére rakta a két kezét,
összeráncolta a szemöldökét. De azért csak Aphrodité
volt ő Pallasz Athénének is.

¹ volt még harisnya se

² dehogy

³ lírai

⁴ járnak

– No csak az kellene még, hogy azt a vén pópát is idehozod! Nem elég az az egy, akit éjszaka a fejed alatt tartasz?

Csupa nagyszakállú pópának képzelte a drága a klaszszikusokat, és nagyon irtózott tőlük, mert csak a mitológiát tartotta szépnek az egész antik világból. Mindig keresztet vetett, ha a reggeli ágyazáskor a Livius kiesett a vánkosom alul. (Mert ezt¹ tartogattam a fejem alatt, noha nem sok eredménnyel. A pun háborúk háttérbe szorultak a mitológiai stúdiumok mellett.)

Elébeem térdelt, és komoly aggodalommal nézett a szemembe.

– Tudod, hogy megijesztettél az éjszaka? Nagyon kínosan nyöszörögtél, mi volt az?

– Rosszat álmodtam. Megjelent előttem Hannibál, és szíven akart szúrni a lándzsájával.

A szívemre borult, és betakart széthulló haja arany zuhatagával.

– Csúnya álom, rosszat jelent, féltelek, emberkém.

– Sose félt engem, asszonykám – hajtottam bele fejemet az aranyfolyóba. – Ha még egyszer eljön Hannibál, megmondom neki, hogy menjen a felsőbb hatóságokhoz a jegyzeteimért. Énvelem nem állnak szóba, ő katona, tán jobban imponál nekik, különösen, ha tábornagyi ruhát vesz² magára.

Ezerrel kezd a csókot, arra százat,
még ezret és még százra nyújtod a szádat,

¹ azt

² ruháját veszi

s ha még ezer és még száz ahhoz adva,
végül hibásan lenne összeadva,
addig kell újra kezdenünk,
míg a hibára nem lelünk.

Innen-onnan kétezer esztendeje, hogy Catullus ezt a receptet csinálta az asszonyok megnyugtatóására, de azóta se igen találtak ki hatásosabbat a doktorok. Dia már majdnem teljesen megnyugodott, mikor fölkrárogott bennünket Menyus, az iskolaszolga.

– A méltóságos igazgató úr kéreti a tekintetes tanár urat, hogy azonnal tessék hozzá fölfáradni az irodába.

Ez a csókaszemű ember, ez a Menyus, mindig idegessé tett a sunyi nézésével. (A rómaiaknál bizonyosan haruspex lett volna belőle; azt hiszem, azoknak is így¹ el volt görbülve a szemük a sok bélbe nézéstül.) Aztán az igazgató is² mi a szösz akar tőlem vasárnap? Hát még ilyenkor is elvillanyosozzam³ az ebédrevalót?

– Látod, az álmod? Mondtam, ugye? – súgta a fülemben Dia, míg nyakkendőkötés örve alatt megölelt.

– Álom: esős idő – haraptam meg a füle cimpáját sügás örve alatt. – Hátha egy kis előléptetés van a hivatalos lapban? Nézd, Menyus rá is tüsszentett.

Menyus csakugyan tüsszentett, de azt horkantásnak is lehetett venni, s hozzá még ki is tátotta a száját. Mind-egy no, lesz, ami lesz, azért hogy méltóságos úr, derék ember az én igazgatóm, nem kell nekem attól félni.

¹ úgy

² igazgató úr,

³ elvillamosozzam

Azzal fogadott, hogy kényes ügyben akar velem ~~bizalmasan~~ beszélni; azért hívatott vasárnap délelőtt, mert ilyenkor nincs bent senki, zavartalanul beszélgethetünk.

– Tessék parancsolni.

– Kérlek alásan, te... hogy is mondjam... hát igen... ugyebár... te katolikus vagy? Mert a hivatalos irataid szerint az vagy. Vagy legalábbis az voltál.

– Persze. Az vagyok én most is. Ha parancsolod, elmondom az egész katekizmust, még a kilenc idegen bűnt is.

– Ó, kérlek! De talán a kedves nejed őnagysága... vagy az se zsidó?

– Az én feleségem? Archimandrita vagy mi a mándruc volt a nagybátyja, akkora aranykereszt lógott a nyakában, hogy azzal verték agyon a bolsik, Isten nyugtassa szegényt.¹

A jóembernek felderült az arca. Mind a két kezével megszorította az egy kezemet.

– Nagyon örülök. Gratulálok. ~~Már nem a kedves nagybátyátok halála miatt, ne érts félre, őszinte részvételt vagyok, hanem~~² hogy alaptalanul megrágalmaztak benneteket. De mondd csak, mi az ördögért szoktatok ti ott hon zsidóul imádkozni?

Akkorára tátottam a szám, hogy majd kiesett rajta a fejem.

– Mink? Egy őszám volt, aki szombatos volt az Apafi Mihály idejében, legföljebb az imádkozhatott volna zsi-

¹ elég volt hordani neki.

² Mármint ahhoz,

dóul, de azt hiszem, az egyáltalán nem imádkozott se-hogy se, mert lovasok hadnagya volt.

– Nem értem – csóválta a fejét a direktor. – Pedig a Menyus a saját szemével¹ látta, mikor a minap valami kö-rözüvnyet vitt hozzátok. Te keresztben ültél a széken, a nya-kadban volt a talesz, a fejedben valami kapele, a nejed őnagysága előolvasott valami héber imát, te pedig utána-morogtad, s még a fejed is billegtetted² hozzá. Azt mondja a Menyus, nagyon megijedtetek, mikor ő benyitott, s te olyan mérgesen néztél rá, hogy attól félt, megharapod.

Hát, amit a filológiában homéri kacajnak neveznek, az félénk mosolygás volt ahhoz képest, amit én véghez-vittem. Egyre recsegett ~~alattam~~ a kanapé, míg előadtam a tényállást.

– Szóról szóra úgy volt, ahogy a Menyus jelentette. Keresztbe ültem a széken, mert én azt mindig úgy szok-tam, mikor a tükör előtt borotválkozom. Igaz, hogy akkor már túl voltam rajta, de a szalvéta³ még mindig a nya-kamban lógott: az volt⁴ a talesz. A fejemet is mostam, látod, milyen tüskés sertém van, ezt szelídítettem le a fe-leségem rossz, fekete selyemkendőjével, ez volt a ka-pele. A feleségem is csakugyan előimádkozott: az ábrá-zoló geometriából olvasta fel a kúpszeletek törvényeit, amik⁵ nekem valóban zsidóul vannak,⁶ mert már a fél

¹ szemével

² billegtetted

³ törülköző

⁴ volt nyilván

⁵ törvényét, ami

⁶ van,

osztályt beszekundáztattam belőlük,¹ mégse értem őket. Az asszonynak az a nagyszerű gondolata támadt, hogy tán énekelve könnyebben beszédném őket, azért ő beállt elődúdolónak, én pedig utánamorogtam, és a fejemmel vertem hozzá a taktust.

De itt már velem együtt prusztihaházott² a direktor is. Azt hiszem, méltóságos úr korában nem is nevetett még ekkorát. Mikor aztán letörülgette a könnyeit, megint visszaméltóságosodott, de most is majd sírva fakadt:

– Látod, fiam, ilyen világot élünk. Ez a Menyus telekürtölte vele az egész iskolát, hogy a te feleséged a jeruzsálemi főrabbinak a lánya, és a tanárok egyre maceráltak, hogy helyeztesselek el innen. Nahát, most már majd megmondom nekik a magukét... Bennem emberükre találhatnak!

Hanem azért az ajtóból visszaintett, és a lelkekre kötötte, hogy a Menyustól óvakodjam.

– Tudod, fiam, az³ a legnagyobb tolvaj az egész kerületben, még a sógorának a keresztkomája is az iskola szénével fűt, de nem tehetek ellene semmit, mert nagyon befolyásos ember a pártban. Tudod, olyan főbizalmiféle, az volt már a Kommun alatt is.⁴

~~Megtanultam én azt még a muszkák közt, hogy a negyedik parancsolatnak van egy kodicillusa is, amely azt mondja: tiszteld a főbizalmi, hogy hosszú életű lehess~~

¹ belőle,

² prusztihaházott

³ ez

⁴ valami befolyásos főturul.

a földön! Nagyon¹ tiszteltem Menyust, és ennek kifejezést is adtam minden tőlem telhető módon. Előre köszöntem neki, s mindig² megkuckuztam azt a lépcső alján mászkáló kis varasbékát, akihez atyai jogokat formált, s akit az egész iskola főigazgatónak hívott. (Tudniillik, ha a földszinten ordított is, fölhallatszott a második emeletre.) Még azt is megtettem, hogy a szivarvégeket Menyusnak adtam, holott otthon pipában magamat is delectálhattam volna velük.

Még ez se ért semmit, már nem tudom, azért-e, mert Menyus catói jellem volt, vagy azért, mert a szivarvégek csak rövid szivaroktól³ vették eredetüket. Menyus csókaszeme egyre élesebben fúródott veséimbe, s a kollégák egyre kínosabb csöndbe dermedtek, ha hirtelen betoppantam közéjük. Azért kezdődő asztmámra támaszkodva rendszeren már a folyosón fullasztó köhögési rohamokat produkáltam, mert nem szeretem zavarba hozni embertársaimat, s talán örömet is szereztem nekik, amikor konstatálhatták rólam, hogy „no, ebből is ugat már a halál kutyája”. Az élet mindig ad rá alkalmat az embernek, hogy jót tegyen a környezetével.

Hanem, akárhogy igyekeztem jóba foglalni magamat, az igazgatóm egyre kapta a névtelen leveleket, amelyek részben előttem is ismeretlen adatokat szolgáltatottak életrajzomhoz. Még az is kitudódott, hogy hol én hordom a feleségem szalmakalapját, hol a feleségem mén⁴ a vá-

¹ No, én nagyon tiszteltem is

² neki mindig és minden alkalommal

³ szivartól

⁴ megy

sárcsarnokba az én szvetteremben, ami világos bizonyítéka annak, hogy mi a kommunizmus¹ alaptételeit a gyakorlatban is megvalósítjuk.

A direktorom rendesen eldobálta a névtelen leveleket – matematikus volt, és a logaritmus örök törvényei bizonyos erkölcsi bátorságot adnak az embernek ~~ideig-óráig~~, ezt az egyet azonban megmutatta.²

– Nézd csak, ez nőírás.

– Az, de férfidiktandóra készült. Látod, itt dolgozatjavításhoz szokott férfikéz rakott bele helyesírási hibákat, hogy olyan legyen, mint egy spontán elhatározásból született női levél.

Végre is férfikéz vágta el a nyakamat, asszonyi segítséggel. Hannibál szövetkezett az elbuktatásomra Emese anyánkkal. ~~Világos, hogy ha Ázsia és Afrika összefog, akkor el kell bukni Európának.~~

Húsvéti konferenciát tartottunk, egy kicsit meg is késsem, mert nagyon elácsorogtuk az időt a kirakatok előtt. Húsvét hetében mégiscsak tartozik egy szerető férj a feleségének azzal, hogy megmutatogatja³ neki, mennyi szépség van a világon az Attila körüttől a Retek utcáig.

– Tessék, tessék! – integetett az igazgató az asztalfőről, mikor restelkedve bekeszegeltem az ajtón – már csak a kollégára várakoztunk.

Szegény feje nem is sejtette, mennyire énrám várakoztak!

¹ közösségi elv

² egyet azonban megmutatott.

³ megmutatja

A magyar irodalom professzora napirend előtt kért szót. Azt mondta, fontos bejelentést akar tenni. Ez abból is látszott, hogy a cvikkerét nem az orrán tartotta, hanem a kezében.

– Megengedik az urak? – kérdezte udvariasan a direktor.

Én bólintottam elsőnek, hogy „meg”.

– Kölcsey mondása szerint félve szólamllok meg, méltóságos elnök úr és nagytekintetű tanári kar. Egy olyan hallatlan kegyelelsértést vagyok kénytelen e¹ nagyérdemű testületnek tudomására hozni, amely nemcsak felháborodással, hanem fájdalommal is eltölti keblemet. Amint hazánk nagy költője, Jókai Mór írja, őseinknél, a varchonitáknál, az anyagyilkosságot oly elképzelhetetlennek tartották, hogy szavuk sem volt rá, ezt a gonosztettet névtelen bűnnek nevezték. Uraim, mély megdöbbenéssel jelentem, hogy² egyik megtévelyedett kartársunk, aki sorainkban ül, elkövette ezt a névtelen bűnt, elkövette a szellemi anyagyilkosságot! Engedelmet kérek.

A kolléga azért kért engedelmet, hogy szájára vehesse a vizes poharat az asztal közepére helyezett tálcáról. Mint gyakorlott szónok, a megszakítással is fokozni óhajtotta a hatást.

– Halljuk! Halljuk! – kiabáltak a kollégák. Sőt én magam is halljukoztam, nemcsak udvariasságból, hanem őszinte kíváncsiságból is. (Sőt az igazgatón kívül én voltam az egyetlen kíváncsi a társaságban.) Ki az ördög le-

¹ a

² hogy az

het az e közt¹ a sok gentleman közt,² aki megölte az édesanyját? Magamra természetesen nem gondoltam, nem is gondolhattam. Először is, mert az én édesanyám még él, hála istennek; ő a levélhordó Kutyanyakon, ami nagyon szép állás volna, csak az a baj, hogy darabszám szerint fizeti a postamester. Mivel pedig Kutyanyak levélforgalmi statisztikájában egyetlen levél szerepel havonta: az, amit én küldök haza minden elsején, abba kénytelen vagyok beletenni a fizetésem harmadát. Másrészt, ha anyagiilkos volnék is, a szónok azt köteles volna nekem megbocsátani, hiszen nekem köszönheti nagy irodalmi sikerét. ~~Hiszen~~³ a *Judaeus Apella* nélkül nem írhatta volna meg nagy feltűnést keltő értekezését *Horatius antiszemizmusáról különös tekintettel a magyar ódaköltészetre*. Igen nagy sikere volt, különnyomat is készült belőle, németre is le van fordítva (kéziratban). Igaz, hogy a tanulmány heves polémiára is okot adott, amelynek során kiderült, hogy Horatius maga is zsidó volt, ennél fogva az antiszemizmus nem lehetett őszinte – de hát ezért igazán nem lehet⁴ engem okolni.

Úgy látszik pedig, mégiscsak ezért kellett lakolnom. A szónok néhány⁵ korty ihlet után most már felém fordulva folytatta:

– Kérdezem a jelenlevő megtévelyedett kollégát, merre-e tagadni, hogy Emese volt a magyarság ősanja, mert

¹ között

² között

³ A

⁴ lehetett

⁵ néhány

az ő álmával kezdődött¹ nemzeti történetünk? És merie tagadni, hogy mikor két nappal ezelőtt hazafelé menet az Emese-egyesület művészi plakátjára tettem figyelmessé, amely e kis-ázsiai álmodat ábrázolja, amelynek nyomán nagynevű elődeink Ázsiából Európába költöztek, ezzel a kvalifikálhatatlanul² léha megjegyzéssel válaszolt: „az álom nem lett volna nagy hiba, de tette volna inkább lutriba!” A nemzeti érzésem ellen intézett orvátámadás egy pillanatra megnémított, de amint elváltunk, rögtön följegyeztem ezt a példátlan blaszfemiát, s két jelenlevő kollégával tudom igazolni, hogy az szó szerint így hangzott el.

Nagy lárma támadt, az igazgató halálsápadtan rázta a csengőt, végre megkérdezte, hogy kívánok-e szólni.

– Csak azt vagyok bátor megkérdezni az előttem szólott kollégától, hogy nem azon a napon történt-e az én sajnálatos elszólásom, mikor a kolléga úr mint a tanári könyvtár őrre hazahozta a Jókai költeményeinek második kötetét, amelyet fél évig magánál tartott?

– Kikérek magamnak minden meggyanúsítást! Imádom Jókait, s idei értesítőnk számára programértekezést írok a költészetéről, azért³ alaposan kellett vele foglalkoznom.

– Bocsánatot kérek, azt én egy pillanatra⁴ sem vonom kétségbe. Csak azt legyen szabad még megjegyznem, hogy az inkriminált rigmusokat én szó szerint idéztem

¹ kezdődik

² kvalifikálatlan

³ amiért

⁴ pillanatig

hazánk nagy költőjének, Jókai Mórnak Emese ősanyánkról szóló költeményéből, amelynek az az alapeszméje, hogy igen nagy kár volt nekünk Ázsiából kijönni. Enyhítő körülményül szolgáljon a nevezett költő javára, hogy nem most írta ezt a verset, hanem ötven évvel ezelőtt, amikor a közállapotok igen elkésérítőek voltak.

Némi zavart csönd támadt, aminek az igazgató vetett véget, szemmel látható megkönnyebbedéssel jelentvén ki, hogy áttérünk a napirendre. Van szerencséje bemutatni a kultuszminiszter úr őnagyméltósága leiratát a pornográfia elleni küzdelem pedagógiai vonatkozásai tárgyában.

Ez máskor nagyon érdekes téma szokott lenni, amelyhez kor- és világnézeti különbség nélkül hozzászól mindenki, most azonban senki se hallgatott oda. Halk torokköszörülések, nem egészen véletlen könyök-összeértetések és tenyérbe hajtott homlok alól való összekacsintások¹ tettek róla bizonyosságot,² hogy a legőszintébb öröm a káröröm.

Az ülést a szokott amábilis konfúzió fejezte be, amelynek során irodalomtörténész kollégám lépett meg elsőnek, mellőzvé az elköszönés formaságait. Amint elment, az igazgató újra összecsődített bennünket.

– Uraim, baj van. Imént eltávozott kollégánk közölte velem, hogy egyéb elfoglaltsága miatt nem vállalja az értesítői programértekezést. Ki hajlandó most már feláldozni magát a haza oltárán?

¹ összekacsintgatások

² tanúbizonyosságot,

Mindenki a szomszédját noszogatta, hogy „szólj már te is, bibas”, Engem¹ nem noszogatott senki, de mikor jelentkeztem, még meg is éljeneztek. Az igazgató majd megölelt. Látszott a szeméből, hogy úgy veszi a dogot, mint nekem kijáró elégtételt.

- Mi lesz a címe?
- *A zámái csata és következményei.*
- Mikor kapom meg?
- Az ünnepek után. Most legjobban ráérek.

¹ csak engem

V.

Csak kint az utcán jutott eszembe, hogy reggel az ágyban egészen más húsvéti programot csináltunk mink.¹ Kankalinszedés a Kecsehegyen. Kökörcsinszedés a Sashegyen. Adóniszsedés a Jánoshegyen. Csókszedés minden virágos kökénybokorban. Hímestojás-festés viasz-eljárással. Hadd lássa az orosz menyecske, hogy értünk ám ahhoz itt is. Aztán azt is megígértem Diának, hogy megfoltozom az atlaszcipőjét, már abban viszem a föltámadásra, meg húsvét hétfőjén a gellérthegyi búcsúra.²

Hát persze, mindebből most már nem lett semmi se. Hannibál és Scipio letaposták vascsizmáikkal az egész húsvéti flórát. Csak Dia maradt meg drága, mosolygó, virágzó kökénybokromnak. Azt mondta, nem bán ő semmit, csak odakuporodhasson a lábamhoz, mikor írok.

Hanem azért azt hiszem, nagyon örült, mikor húsvét-hétfő estéjén eltakarodtak az asztalomról az öreg „pópák”, Livius, Polibiosz meg az újabb kori minisztránszgyerekek, akik ezeket az öreg mesemondókat kommentálták. Mink csak akkor mondtuk el egymásnak, hogy „Vosz Chresztosz”, és csak akkor hajtottuk be egymáson a húsvéti csókot. Igaz, hogy azt jó kiadósan.

¹ mi Diával:

² a Gellért-hegyre, búcsúra.

– Te – mondom az asszonynak, ahogy kisimogatom a haját a szeméből –, nem kívánkozol ~~te most vissza muszkának?~~¹ Tenálatok² ilyenkor keresztényi kötelessége az embernek mindenkit megcsókolni, akivel találkozik.

– Ej, házi kutya – „kutyaházi”-t akart mondani, miközben meghúzta a fülemet –, azért gondoskodtál te róla, hogy itt csak olyan vén medvékkel találkozzak, mint a Scipio meg a Hannibál!³

Még a kezében volt a fülem, mikor kaparásza valaki a kilincsünket. Ugyan ki lehet az ilyen késő este ebben a vadidegen városban, ahol mink⁴ a világon senkivel se járunk össze. (Utóvégre nem szedhet az ember minden vizitelőt az ölébe, márpedig egyéb megoldás nemigen van olyan helyen, ahol két székéből áll az egész komfort, azt is a saját terveim alapján készítettem valódi uraságoztól levetett ládákból. Tudniillik a padláson valami gyógynövény-kereskedőnek a raktára volt, s annak az inasai rövid úton szállították le a megvett üres ládákat.)

Nem zengett éppen ősi magyar vendégszeretet a hangomban, mikor azt mondtam: „szabad!” De mikor a vendég belépett, bizony úgy megörültem neki, hogy mindjárt odacuppantottam a képére a „Vosz Chresztosz”-t.

– Hozta Isten, Rózsi fiam, mi jót hozott nekünk?

¹ most haza

² Nálatok

³ Hannibáloed?

⁴ mi

– Hát ezt hoztam, e! – tett le az asztalra egy fonatos kalácsot – meg ezt is hoztam, ni!

Azzal kinyújtotta a kezét az ajtón, és berántotta az udvarról – a Jánost! A lökdösős¹ Jánost, mind ez ideig egyetlen pátrónusunkat a hazai földön.

– No,² ezt meg nekem küldte a jó Isten! – nevette el magát Dia, s most meg ő adott húsvéti csókot a fináncnak, de kettőt. Az egyiket azért, mert ez kijárt Róziért, a másikat meg mit tudom én, miért. Filológus vagyok én, nem pszichológus. A rómaiak nem ismerték a csókot. Már nem azt a kellemes művelkedést³ értem, amely vörös fonálként húzódik végig az emberiség történetén, hanem magát a szót. A latin úgy hívja a csókot, hogy „osculum”, „szájacska”. Tehát Dia „szájacska” adott a fináncnak. Nem sajnáltam szegénytől, legalább életében egyszer főszemléshetnek érezte⁴ magát.

Amúgy úgy se lehetett rá semmi kilátása szegény fejének, hogy majd őbelőle is csillagos János lesz valaha. Háromszor is nekirugaszkodott már az ábécének, de sose jutott tovább annál, hogy „úr, ír, rí, úr ír”. (Az se volt ám úr, aki ezt kitalálta. Aki „úr”, az nem ír! Tudja ezt minden írástudó ember.) A káplán már a *fonó mimikát* is kipróbálta a János eszmetehetségén (ezt a szép szót is tőle tanultam) – de az ő feje még ezt se⁵ vette be. Mikor a fülét kellett volna megfogni, akkor az orrához kap-

¹ taszigálós

² Ne

³ ténykörülményt

⁴ érezhette

⁵ sem

kodott, és mikor a homlokáról kellett volna a legyet elhajtani, akkor a hasán morzsolgatta a mundérgombot a kincstári cérna erős veszélyeztetésével.

– Márpedig, ha írni-olvasni meg nem tanulsz, akkor a próbaesztendő után oda mehetsz, ahol a part szakad – mondta neki a fölöttes hatósága.

– Márpedig én inkább leteszem a panganétot, de engem kukorékolni meg kását fújni ne tanítgassanak – jelentette be János a fölöttes hatóságnak¹ a véghatározatot.

Mivel a próbaesztendő most már a vége felé járt, János lejött húsvételni Pestre, hogy a Rózsi segedelmével valami olyan polgári foglalkozás után nézzen, ahol nem macerálják az embert a tudományokkal.

Ha követválasztásos idő lett volna, akkor tudtam volna valami neki való pályát ajánlani Jánosnak, így azonban csak azzal biztattam, hogy becsületes ember a jég hátán is megél. Aztán mikor eljőéjszakáztak, utána szól- tam, hogy csak nekem szóljon ám megint, ha szerelmes levelet akar íratni!

– Hiszen csak az kellene! – karolt bele Rózsi nevetve.
– Majd megtanítanám én a betyárt a nyújtófával úgy, hogy mindjárt elmondaná az ábécét.

János kihúzta magát, mert rendkívül emeli a férfiön- érzetet,² ha női ajak betyárnak nevezi. De énhozzám is volt ám elismerő szava Rózsinak!

– A tekintetes úr meg úgyse tudna többet olyan szép levelet írni! Azóta mindig itt hordom a kelebemben.

¹ hatóságának

² önérzetét

Kerek, fekete szeme megcsillant a holdfényben, ahogy almapiros arcát visszafordította.

– Te – mondom Diának, ahogy betesszük¹ az ajtót –, észre se vettem eddig, hogy ez² a Rózsi egész jóképű némben volna, ha a többit nem nézné az ember.

– Én meg azt néztem, hogy milyen formás szája volna ennek a legénynek, ha az a nagy rozmárbajusz el nem takarná – tromfolt vissza Dia.

– Na – csücsörítettem előre az ajkam –, azt hiszem, szép szájért nem kell a szomszédba menned.

– Hát, ami azt illeti – nevetett Dia a szeme sarkával –, én a tiédnek felit elengedném.³

– Mit? – húztam össze a számat. – Így is kisebb, mint a tied!

– Próbáljuk össze!

Miután több ízben mértéket vettünk egymás szájáról, megint visszatértem a fináncra.

– Te, én azt hiszem, hogy ez a János éppen úgy beletartozik az életembe, mint Hannibál. Ő szedte ki a csizmából Hannibált, mikor hazaértünk, s most éppen azon a napon jelentkezett újra, mikor Hannibált föltámasztom haló poraiból. Nem érdekes?

– És neki is olyan bundabajusza van, mint Hannibálnak – rúgott Dia a papucsá hegyével Montanarinak az asztal alá söpört könyvére, amelyben benne van a nagy pun állítólagos hermája.⁴ (Szerintem ez a másik Hanni-

¹ becsuktuk

² az

³ sarkából – a tiédnek a felét elengedném!

⁴ képe.

bált ábrázolja, az admirálist, akit a saját emberei feszítettek keresztre Szardíniában, mikor Duilius elcsákyázta a flottáját. Az a borbélycímerbe való császárszakállas tengeri borjú, akit ez ábrázol, nem kelhetett át az Alpeseken.)

– Csacsikám – állítottam meg Dia lábának karcsú ingáját –, te nem tudod, milyen fordulópont volt az emberiség életében a zámai csata. Látod, ha akkor Hannibál veri meg Scipiót, nekem talán nem lóg most¹ üresen az egyik kabátom ujja, s te tudod azt, amit így sose fogsz tudni ebben az életben: hogy milyen érzés az, mikor egy asszonyt két karral ölelnek át. S akkor nekem se kellene mindig arra gondolnom, mikor megölellek, hogy nem vagy jól bekerítve, s nagy baj lehet még egyszer abból.

Most már Dia mondta nekem azt, hogy csacsi vagyok –~~felső fokban [?]~~–, és megcsókolta az üres kabátujjat.

– Hát, hogy volt az a zámai csata?

– Úgy, mint hogyha én kiállnék birkózni a Jánossal, és addig zötyögtetnék egymást, még² a parasztökle be nem törné az én szép, finom koponyámat.

– Csakhogy ennek a drága szép, finom koponyának van ám annyi esze, hogy nem mén³ neki annak a vastag csontú paraszt medvének! – helyezkedett Dia történetfilozófiai álláspontra, és olyan helyen adott oltalmat a szóban forgó koponyának, ahol az igen szeretett tartózkodni.

Nem tudom, Diának ilyen intervenciója mennyiben befolyásolta volna a zámai csata sorsát – bizonyos, hogy

¹ most nem lóg

² míg

³ megy

ő abban az időben istennő lett volna –, de azt nagyszerűen kifejtettem a tanulmányomban, hogy a világ képe egészen másképp alakult volna, ha Zámánál Ábel teríti le Káint. Mert Ádám fiainak örökös versengésében kétségtelenül Karthágó volt a finom szellem, a messi horizontokig érő ész, a világokat átfogó civilizáció, a puha és rafinált Ábel, és Róma volt a nyers és durva Káin, a korlátolt kecskepásztor, aki zöld gallyakból rakta a tüzet, és csodálkozott rajta,¹ hogy füstje nem száll az ég felé.

Bár a jegyzeteim nyilván rég eladták makulatúrának a felsőbb hatóságok, mint más megsemmisítésre ítélt corpus delictiket, Hannibál igen meg lehetett velem elégedve. Mindent megtettem érte, ami tőlem telt. Még a nyomdába is személyesen mentem korrektúrát csinálni, nehogy sajtóhibák tegyék csúffá a pun Napóleont, akit én olyan szépen megtisztogattam a római historikusok keze szennyétől. Pedig húzódoztam a nyomdától, mert azt hittem, hogy ott mind olyan elkeseredett, mérges rabszolgák vannak, mint amilyeneknek azokat a scriptorokat elképzeli az ember, akik éhen-szomjan sokszorosították Horatius ódáit a circei osztrigáról meg a falernumi bort szikráztató kráterekről. Nagyon meglepett, hogy a nyomdaigazgató milyen jól táplált, hasba vállal emberke, és nagyon jólesett, hogy olyan szívélyesen fogadott. Persze, aki betűk közt él, az éppen olyan magától értetődően intelligens, mint ahogy a molnár lisztes, és valószínűleg a tanulmányomat is olvasta már levonatban,² sőt, talán már kéziratban is élvezte. Hiszen átment a ke-

¹ azon,

² a levonatban

zén, s aki abba belenéz, az le nem teszi a „Használt és idézett források”-ig.

Bemutatkoztam neki, ez és ez vagyok, Hannibálról írtam egy kis értekezést, talán a névre tetszik is emlékezni...

– Hogyne, hogyne – nagyon örülök –, mivel lehetek szerencsés szolgálatára lenni?

– A kefelevonatokat ha szabad volna átnézni, sok a görög és latin idézet...

– Te, fiú! – intett oda egy álmos surculást¹ – szaladj a korrektor úrhoz, mondd meg neki, hogy itt van Hannibál tanár úr, valami görög históriának a levonatát kéri. Han-ni-bál tanár úr, megérttetted, te állat!

Ez volt az első siker, amihez Róma rettegtetője hozzájuttatott. Valami szimbolikus jelentőségét találtam annak, hogy az a kövér rabszolgafőnök éppen Hannibálnak² nevezett ki. Csakugyan van valami hannibálos abban, amit csináltam. Szembeszállni a világtörténelemmel, nem a kisbetűssel, hanem a nagybetűssel, amit a kultuszminiszter engedélyezett a középiskolák negyedik osztálya számára: van ez olyan merész vállalkozás, mint kétszáz elefánttal átkelni az Alpeseiken. S talán Hannibálnak is voltak olyan későn támadt skrupulusai, mint nekem. Méltó keret-e ilyen tudományos szenzációhoz egy középiskolai értesítő? Nem jobb lett volna-e³ a Budapesti Szemléhez menni a cikkel? Vagy nem kellett volna-e

¹ nyomdászinaszkát

² rabszolgának

³ lett volna-e jobb

várni vele, még¹ olyan helyzetben leszek, hogy egy-két részletkérdésnek alaposabban utánajárhatok? Például sok homályt tisztázna egy ásatás a zámái csatatéren, s Dia is nagyon örülne egy tuniszi kirándulásnak. Ostobaság. Először is, azt se tudjuk biztosan, hogy hol volt Záma, másodsor, az állatkertbe is gyalog mentünk ki Diával, mert kettőnknek nagy rubrika lett volna a vilamosköltéség. Most már majd igen, ha a tanulmányom napvilágot lát. Az a legkevesebb, hogy egy fizetési osztályt ugrok. Talán a kormány ki fog küldeni tanulmányútra Karthágóba. Esetleg a külföldi akadémiák szólítanak föl rá. Persze, nem tudják a címemet, kénytelenek lesznek a Magyar Tudományos Akadémiának írni. No, az nagyszerű lesz, mikor Berzeviczy Albert fűtől-fától kérdezgetni fogja, hogy „kicsoda ez az ember? Hogy nem szólatok nekem erről előbb? Utóvégre én nem kísérhetek mindent figyelemmel, de mégis különös, hogy ezt a nevet sose hallottam, úgy látszik, ezt még senki se érte plágiumon.”

A kétségeimet nem közöltem Diával, de az álompatóához együtt hordtuk a köveket. Péter-Pálra építettünk is olyan *Turris Maecenatianát*, hogy abban még hintaszék is volt. Csak azon nem tudtunk megegyezni, hogy milyen színű plüss legyen rajta a takaró. Dia ~~azt mondta, hogy legyen vörös, de én erre azt mondtam, nekem az nem kell, mert az a kommunistákat juttatja eszembe. Én azt ajánlottam, hogy legyen olyan színe, mint az attikai ibolyáknak, amiket én természetesen sose láttam,~~

¹ míg

de az meg nem kellett¹ Diának, mert² annak a kijevei kolostornak a gyóntató papját juttatta³ eszébe, amelyikben nevelkedett. („Ohó, gyere, gyónd meg csak, micsoda penitenciákat szabott az neked?⁴ De lélekre!”)

Péter-Pálkor hazavittem neki az értesítőt, s mutattam a tábláját:

– No, nézd, ez a tengerszín tetszene neked takarónak?

– Ez? Tengerszín? De hiszen ez borszín.

– No, igen. Homérosznál az a tengernek a jelzője, hogy „borszínű”.

– Ahá! – nevetett Dia – azért voltak hát részegesek mindazok a görög tengerészek, akik a Krímben megfordultak. Szárazon is mindig tengerszínt akartak látni.

Végre is abban egyeztünk meg, hogy a takaró egyik oldala lilásvörös lesz, a másik meg vöröseslila.

– De hát mikor gondolod, hogy bútorozkodhatunk?

– Azt hiszem, két héten belül tele lesz a nevemmel az itthoni sajtó. Holnaptól kezdve mindenesetre figyelemmel kísérjük a lapokat. Két trafikot is tudok a hídfő körül, ahol szabad megnézni az újságokat. Majd megosztozunk rajtuk.

De úgy látszott, hogy az egész mai kor fináncszemmel nézi az ókort. Álompalotánk tornyai egymás után omladoztak be. Egyszer, amint hazaértem az újságböngészésből, észrevettem, hogy a falról eltűnt a Hannibál kétes hitelű portréja, amit Dia kivett a Montanari könyvéből,

¹ vöröset, én meg attikai ibolyaszínt ajánlottam, de az nem tetszett

² mert ez a szín

³ juttatja

⁴ neked, ez a trifurcifer?!

és belerakott a nádkeretbe, amelyet saját kezűleg szerkesztettem védőszentünknek. Bántott a dolog, de nem mertem szólni. Be kellett látnom, hogy Hannibál förtelmesen viseli magát.

VI.

Pár nap múlva arra ébredek föl reggel, hogy besuhog valami az ablakon. (Július vége felé járt, nyitott ablaknál aludtunk.) Kiugrok¹ az ágyból, fölveszem: újság.

Máig se tudom, ki dobta be, de az bizonyos, nem Hannibál szelleme volt. A karthágóiak kegyetlen emberek voltak, de a megkékczeruzázott cikkek nem tartoztak a kínzóeszközök közé.

Óriási botrány a parlamentben egy értesítő miatt. Propagandaértekezés a sémi világoról. Orosz bérenc a katedrán. – Ez csak a cím volt, többet nem is olvastam. Összegyűrtem a lapot, és odakaptam a meglevő karommal a meg nem levőhöz, mert rettenetes fájdalmat éreztem benne a vállamtól az ujjam hegyéig. Aztán a fájás átugrott a fejembe, és onnan beleütött a szívembe. Az orrom cimpájába mintha tűt szúrtak volna, és vízesés zuhogott a fülemben, abba néha beleszisszentek a srapnelek, aztán a vízesés egyre messzebből hallatszott, elaludtam.

Arra ébredtem föl, hogy vizes a vánkösöm, és Dia törülgeti a szememet. Már felöltözve ült az ágy szélén, ölében a kisimogatott újság.

– Kicsoda ez a képviselő, aki interpellált a dolgod² miatt? – mutatott rá egy névre.

¹ kiugrom

² cikked

Odanéztem, és elnevettem magam.

– Hát a Morognám volt? Ismertem az abroszt, szöszből fonták!

Az interpelláló képviselő iskolatársam volt, akit azért hívtunk *Morognámnak*, mert még nyolcadikos korában is így mondta a monogramot. A történelemmel különben már akkor is nagyon egyéni szempontok szerint bánt.

– No, Misa – fogta meg egyszer óra közben a történelemtanár a folyosón –, sorold föl hamar a római császárokat! No, ne ijedj meg, nem élek én százárhússal! Mondjuk szépen: Augustus...

– Szeptember, október, november – folytatta Misa habozás nélkül, de tovább már nem volt benne biztos, hogy ki következik.

És ez rakta most énalám a máglyát? Ez szögez engem az Országház kapujára bőregémek? Ez a nagy fülű oroszlán akar engem elnyelni? No, megállj, majd keresztbe fekszem én a torkodon! Eh, örület, nem lehet ezt komolyan venni! Olyan,¹ mint hogyha egy papmacska-hernyó azt mondaná Hannibálnak, hogy „hamm, mindjárt bekaplak a kétszáz elefántusoddal együtt!”

Egészen földerülten búcsúztam el Diától.

– Hoci csak az újságot, szívem! Hadd viszem el azt is a direktornak. Nagyon szívből² tud nevetni, mikor mer.

Az iskola kapujában Menyus tartott világnézeti előadást az utcai cipőpucolónak. (Azért gondolom, hogy világnézeti előadás volt, mert hallottam az „akasztófa” szót.) Ahogy engem meglátott, rám vigyorodott.

¹ Olyan ez

² szívből

– Szolgája, tanár úr! Már vártuk.

Azzal előrevetette a fél lábát, nyilvánvalóan azzal a szívbeli kívánsággal, hogy milyen jó lenne, ha én abban orra buknék.

A folyosón a magyar irodalmassal¹ találkoztam. Mióta az anyagyilkosság vádja alól tisztáztam magam, azóta nem álltunk egymással köszönési viszonyban. Most azonban elkapta a kezemet, és rázta, mint a szivattyús kutat.²

– Gratulálok, kollégám. Olvastam az értekezését. Mondhatom, remek. Különösen ahol rámutat a karthágói kultúra fölényére. Élveztem, kérem. És az irányja is pompás, még a feleségemnek is megdicsértem. Különben hogy tetszik érezni magát? Azt hittem, haza tetszett utazni a kedves nejével Oroszországba. *Amint hallom, most már egészen tűrhetőek ott a viszonyok.*

Nem vagyok haragtartó ember, s aki bajba jut, minden³ jó szóért hálás. Visszaszorítottam a kezét, s odaadtam neki az újságot.

– Hát ezt tetszett-e már olvasni?

Hamar átfutotta, s fejcsóválva adta vissza.

– Gyalázat, kérem, mondhatom, szégyen, gyalázat. Hja, most ilyen a világ. Az ember jól teszi, ha még a kocsonyát is megfűjja. No, ajánlom magamat, jó nyaralást kívánok.

– A direktor itt van?

¹ irodalom szakossal

² szivattyúkutat.

³ különben is minden

– Fogalmam sincs róla. Csak a kutyafejű botomért jöttem be, bent felejtettem a múltkor, tetszik tudni, minde-nemet elhagyogatom.

Az ám, vettem észre, mert amit a direktor asztalán először megláttam, az a kolléga fekete szalmakalapja volt. A direktor lenyaklott fejjel ült a dívány sarkában, és sötéten nézte a cipője orrát. Marius lehetett ilyen Kart-hágó romjain. Bizonyosan az is ilyen dühösen ugrott volna fel, ha Sulla megjelent volna előtte. Csakhogy Marius nyugalmazott generális volt, a direktor pedig kedves, lágy naspolyaember.

– Ön az? (Magunk közt eddig mindig tegezett.) Hal-latlan bátorság kellett hozzá, hogy még ide mert jönni. Hogy mert ön a bizalmammal visszaélni?

– De bocsánatot kérek – feleltem támolyogva –, hát olvasta direktor úr az értekezésemet?

– Nem; nem is akarom olvasni. Elég volt az újságot elolvasnom. Éppen az előbb járt itt vele az egyik kolléga. Tudja, hogy tönkretett engem, tudja, hogy fegyelmet in-dítanak¹ ellenem?

Láttam, hogy nekem itt már semmi keresnivalóm nincs. Otthagytam Mariust cipője orra és a fekete szalmakalap társaságában, de őszintén szólva, egy cseppet se² sajnáltam. Nagyon fájt, hogy nem olvasta a dolgo-zatomat.

Szügyembe vágott fejjel kódorogtam az utcákon. Nem mehetek haza Diához elégtétel nélkül. De hát hol ka-

¹ indíthatnak

² cseppet sem

pom azt¹ meg? Utamba esett az a könyvkereskedés, ahol a gyerekekkel a rajzeszközöket szoktam vétetni, s ahol engem mindig igen szívesen fogadtak, tekintettel arra, hogy nekem nem volt rajzeszközökkel felszerelendő fi-am. Kértem egy cím- és lakjegyzéket, s míg a személyzet össze-összesűgött a hátam mögött, kikerestem a Morognám barátom lakását. Én ma „megverek valakit, vagy engem valaki”, de az igazamat nem hagyom.

Csak attól féltem, hogy nem fogad, ha a névjegyemet meglátja – de hát ezen a napon nekem mindenkiben csalódnom kellett. Kitárt karral jött elébem, s mindjárt betömte a számat egy trabuco especiallal. (Persze *morognámos* tárcából.)

– Nahát, ez igazán kedves tőled, hogy végre felke-restél, pajtás. Csak nem a miatt a bolond interpelláció miatt jöttél? Ugyan, hagyd fenébe, szóra se érdemes, ingyen reklámot csináltam neked, hehehe! Őszintén szólva, én nem is olvastam azt az izét... milyen csata is? No, mindegy, én készen kaptam az egész interpellációt, és szó sincs róla, nekem nagyon jól jött, nézd, már üdvözlő sürgönyt² is kaptam a kerületből. Bungyócsi³ kalapos, ~~mint pártelnök,~~ nagyszerű, mi? Hiszen emlékszel rá, tudod, az a nagy marha.⁴ Szép lánya van, barátom, hú de kutya szép lány és nagyvérű! No, aki azt elveszi... De mit is akarok mondani? Ja, igen, eszem ágában se volt neked kellemetlenséget szerezni, te tudod, bará-

¹ ezt

² sorokat

³ Bungyócsi

⁴ marha ember!

tom, ez a politika. Ugye, hiszen együtt tanultuk, Julius Caesar politikából a saját fiát is leszúrta? ¹ De hát minden csuda három napig tart, öregem, aztán a varjú se károg rólad többet. Hát egy kicsit megijedtél, mi? Ha akarsz, szólok a miniszternek, hogy ne számárkodj, de légy nyugodt, kánikula van most.² Szoktál-e a Dunára járni? Te, öreg, gyere föl egyszer a parlamentbe, onnan lelátni a fürdőbe, a kellős közepibe...³ vagy te most is olyan szégyenlős vagy még? Nana, kópé: szent életű vasfazék, csak a füle kormos! Te, ma püspökkel vacsorázom,⁴ azzal is a hónod alá nyúlathatok, ha kell! És én is boldog leszek, ha rendelkezésedre állhatok, akár melyik vállalatomnál abban a percben elhelyezlek, amikor kívánod. Kiviteli üzlet, sajtgyár, sertéshizlaló, temetkezési vállalat, ciroktenyésztő, hősök albuma, van itt minden, amit akarsz. Becsületszavamra! Parancsolj még egy szivart az útra, ha ízlik ez a vacak. Sajnálom, hogy most nem tudok jobbal szolgálni, de az este ~~börzezsídók voltak nálam feketén, és elszívták a havannáimat. Tudod, a zsidó mindennek a javát válogatja, fene a fajába. Pá!~~⁵

Eszembe se jutott az utcán, hogy kiköpjem a számból a pántlikás szivart. Hiszen jó fiú az, aki adta, ha bolond is. Aztán, ha nekem ártani nem akart, mért ne használt volna magának? Jól mondta, hogy ez a politi-

¹ leszúrta? Mi?!

² most, a kutya se törődik ezekkel a dolgokkal...

³ közepébe...

⁴ vacsorázom együtt

⁵ elszívták a vendégeim a havannáimat, fene beléjük. No, pá!

ka.¹Az utolsó becsületes politikus uticai Cato volt, mert az a maga nyakát vágta el. Igaz, hogy az is leginkább azért, mert más nem esett a keze ügyébe.

Otthon Dia kisírt szemmel szaladt elébem. Becsapta szegényt valami pokolra való tojásos kofa, hat közül négy tojásban csirkét talált.

– No – mondom –, azért nem kell sírni, anyókám! Majd levonjuk a béredből elsején.

– Nem is azért sírtam én, hanem azért, mert megijedtem a kiscsirkétől. Nem láttam én még olyant sose.

– De hát még a csirkék hogy megijedhettek tőled! Ők se láttak ám még ilyent sose! – ültem föl a konyhasztalra.

Hogy a jókedvemet látta, az ő szemében is kisütött az öröm.

– Jó hír? Jó hír?

– Bizony. Olyan nagy úrral barátkoztam, hogy énvelem ma nem lehet gyalog beszélni.

Az ölembe ugrott, és addig lovagoltattam, hogy a spenótba is beletenyereztem. (Külön öröm, mert azzal is kevesebbet kell belőle elfogyasztani.)

– Nincs semmi baj, félreértés volt az egész, az interpelláció inkább hasznomra vált, mert felébresztette irántam a figyelmet, és most lesz már belőlem igazán híres ember.

Nem is gondoltam, milyen jó próféta vagyok.²

Negyednapra Diát lefektettem ebéd után, el is altattam, kihajtottam a szobából a legyeket is, az ablakot is

¹ politika. Legalábbis mostanában.

² voltam.

besötétítettem a kabátommal, én magam meg csak úgy ingujjban kiültem a konyhaküszöbre Horatius epodoszait olvasni. De olyan meleg volt, mintha olvasztott ólom csurogna az égből, bele-belebóbiskoltam a könyvbe. Ötször is nekiveselkedtem, de mindig megakadtam ennél a sornál:

Flebit et insignis tota cantabitur urbe...

„Sírva fakad, s az egész város nyelvére kerül majd!”
A szavakat össze tudtam rakni, de azt nem bírtam ki-süttni, ki az a nyavalyás, akiről az egész városban kántálnak.

Nagyot csapódik az utcaajtó, fölkapom a fejem, Rózi kopog végig sebesen a téglaudvaron, de sárga a képe, mint a citrom-alma.

– Tekintetes úr... – kotyogott belőle a szó el-elakadva –, már tessék megbocsátani,¹ hogy ilyen kacérkán szaladtam ki... jaj Istenem, még a kötőm is előttem maradt... tessék már megnézni... most raggatja tele a gazdám a várost ezzel a statáriummal vagy mivel... azt mondja, a tekintetes úr is benne van, de hát nem látom én ebben a nevit... mondtam neki, hogy nem Júdásnak hívják a tekintetes urat... de csak azon erősködött, hogy az az úr, mert az újságban is benne volt...

Epezsínű plakátot kapott ki a blúzából, amely megparancsolta minden igaz hazafinak, hogy másnap délután négy órakor legyen ott az iskolánk tornatermében, és felháborodása lángostorával verje ki a Júdást a tu-

¹ megbocsátani

dományok csarnokából. Hazafias üdvözlettel az én Morognám barátom legfölül, alatta a minorum gentium. Pék, tímár, bormérő, suszter, női szabó, borbély és egyéb kánok és mirzák,¹ akiknek szemmel láthatóan² az ókor története a legkedvesebb stúdiumuk üres óráikban.

– Hát biz ez én vagyok, lelkem – hajtogattam össze a plakátot, és tettem be olvasójegynek az epodoszokba. (Tudom már, ki az a nyavalyás, aki „az egész város nyelvére kerül”!)

Hanem aki sírva fakadt, az mégse én voltam. Rózsinak tört el a mécsese. Úgy látszik, asszonyi körökben nem föltétlenül diffamáló az emberre, ha Júdás. Úgy magához ölelt a jó lélek ijedtében, hogy becsületes apostolnak se érdemeltem volna többet.

– Jaj, dehogy hagyom levágni ezt³ a szép, fekete fejét. (Akkoriban látta Dantont a moziban. Azt hitte, engem is ilyen ceremóniával fejetlenítenek meg.) A mi spájzunkban bújjon el, tekintetes⁴ úr, ott meg nem találják a tarhonyás zsákok közt.⁵

A jajgatásra Dia is kijött, és értesülvén a helyzetről, kijelentette, hogy a házból ki nem ereszt. Együtt élünk, együtt halunk, akár a kubikulumban, akár a szárított pipacsok és pipitérek közt a drogista padlásán.

Én csak nevettem őket, és előszedtem Cicero beszédeit. Felháborodás kell nektek, lángostor kell nektek, eb-

¹ Csupa kán és mirza,

² láthatólag

³ azt

⁴ a tekintetes

⁵ között

adta kovászvakarói és dratvarágói? Gyertek csak, *Catilinariák!* Mutassak nektek egy semmirekellőt, aki „a fórumon csatangol kacér módon fésült és szagos kenőcstől fényes hajjal”? Gyere csak, *Pro Roscio!* Akartok látni egy horgas ujjú jómadarat, aki miatt „jobb a vadállatok közé költözni, mint Rómában élni”? Ide csak, *Anti Verrem!*

Éjfélig fordítottam, kivonatoltam, jegyeztem, akkor is csak azért hagytam abba, mert kifogyott a lámpából a petróleum. Akkor kimentem az udvarra, és a holdfényen elrendeztem a gondolataimat a retorika szabályai szerint. Arányosan elosztottam az étoszt és a pátoszt, szétbontottam altételekre a főtételeket, összezsirizeltem dedukciót és indukciót, és szerkesztettem olyan szillogizmusokat, hogy Arisztotelész eltátotta volna rájuk a száját. Mióta kánok és mirzák vannak a világon, még ennyit nem fáradt értük a klasszika-filológia.

Mikor mindennel készen voltam, fölálltam¹ a kútkáva tetejére, és a csillagokra szegezett fejjel elmondtam első nyilvános beszédemet. A csillagok nem mondtak rá semmit, mert ők, mióta katalógusba vannak foglalva, nem ártják magukat a halandók dolgaiba. Ellenben, noha a próbát félhangon tartottam, fölébresztettem vele a Tera mama nőstény gerlicéjét, és az azt monda rá, „hihihi! hihihi!”

Egészen átázott a harmat, mire odabújtam Diához², akinek fehér alakja fel-felvillant előttem az ablaknál, míg Démoszthenész művészetében gyakoroltam magamat.

¹ felálltam

² Dia mellé,

Most már meg mertem neki mondani, hogy mit csináltam. Fölkészültem Sámsonnak a filiszteusok közé.

– Mit, te oda akarsz menni közéjük! – pattant föl az ágyban, és ahogy fölém hajolt, láttam elfehéredni az arcát a hajnal lángolásában. Keze, mint jégbe mártott bársony csúszott végig a homlokomon. Attól félt az ártatlan, hogy az eszemre ment az izgalom.

– De oda is megyek, szívem. Hát hogy lángostorozzanak meg szegények, ha ott nem vagyok?

Még¹ bolondnak gondolt, anyáskodott velem; mikor látta, hogy eszemen vagyok, bolondnak nevezett. Azt hiszem, ilyesmi más házastársak közt is megesett már. S talán abban sincs semmi meglepő, hogy utoljára mégis „kis hőszám”-nek mondott. Ami nekem sokkal jobban esett, mint mikor a vezércikkek neveztek annak néhány² milliomod magammal. Olyankor mindig a fogamat csikorgattam, és legjobban szerettem volna addig menni, míg meg nem találom a kiváló publicistát, és hősi halált nem halatok vele a tulajdon tintatartójában. Most ellenben nagyon büszke voltam rá, hogy hő vagyok, és álomban olyan fidélisen diskuráltam Hannibállal, mint ahogy hőszámok szoktak egymás közt.

– Én, ha neked volnék, lovon mennék holnap az akasztásodra – tette a vállamra a kezét. – Fogadj szót egy tapasztalt hadvezérnek.

– De hát miért? – néztem a mellén a sok hadikitüntetést.

– Azért, mert lovon könnyebb lesz elszaladnod.

¹ Míg

² néhány

Elcsodálkozva néztem rá, és csak most vettem észre, hogy nem is Hannibállal beszélek, hanem Tacitussal. Igen szigorúan bökdöste a stílusával a bordáimat.

Persze, Dia vékony ujjá kopogtatta a szívemet.

– Kelj föl már, te hétalvó! (Ezek nevezetes szentjei a keleti egyháznak. Magam is igen tisztellem őket.) Tizenegy óra. A reggelit eszed meg ebédre vagy az ebédet reggelire?

– Egyiket se – ugrottam ki az ágyból. – Csoomagold be, drágám, dolgom van az egyetemi könyvtárban, majd ott eszem meg.

Nem ok nélkül álmodtam én Tacitussal. Van neki egy értekezése a szónoklatról. Azt még át kell futnom, mert úgy rémlik, abban is találhatóak igen hasznos utasítások. Hadd lássák a kánok, hogy micsoda ember az, akinek ők el akarják koppantani a gyertyáját!

Már a kalap is a kezemben volt, mikor¹ eszembe jutott a sok hadifityegő a Hannibál mellén.

Bizonyosan nem ok nélkül mutogatta azokat ő se énnekem. Hátha én is előszedném őket? Mert nekem is volt belőlük négy darab, persze csak az aprajából. (Mert én csak a fronton szolgáltam.) Kettőt Rácországban szereztem, kettőt a polyákföldön.

– Hozd ki csak őket, fiam! – fordultam vissza a küszöbről. – Ott vannak a kanalas kosárban. (A kés-villán kívül ezek voltak minden fémértékeink, hát együtt tartottuk őket, mint a többi grófok.)

– Mit akarsz velük? – csudálkozott az asszony.

¹ amikor

– „Vagy ezzel, vagy ezen!” – idéztem a spártai anyát, ahogy a zsebembe süllyesztettem őket, a rajzpapír mellé, amibe az ebédem takaródzott.

– Siess vissza, emberkém! – csókolt meg Dia. – Olyan nem jól érzem magam, a hideg is borzongat, hányhatnékom is van.¹

– Nem lesz semmi baj se – nyugtattam meg egy² utolsó csókkal. – Majd meglátod, fehér lobogóval jövök haza, mint Thészeusz Krétából. Leharapom a fejét az összes minotauruszoknak.

¹ émelyeg a gyomrom.

² meg az

VII.

A pesti hídfőig kétszer is elmondtam magamban a beszédemet, s egyre biztosabbra vettem, hogy miszlikbe vágom vele az egész tao-tájt vagy kurul-tájt, vagy a macska tudja jobban, minek tisztelik a kánok ivadéakai a parlamentjüket. Ha aztán Góg és Magóg hadaival elbántam, illetékes helyről könnyen megszerezhetem az elégtételt.

De nini, hátha mielőtt a Krethi és Plethi elé állnék, megtudnám, hogy mit gondolnak rólam az illetékes helyen? Elszántam magam, hogy fölmegegyek a minisztériumba, szót értek a pártusok előtt az európai emberekkel.

Sose láttam ugyan, akihez készültem, de hallomásból úgy tudtam, hogy ő a legeurópaibb szittyá, és ő az a szalonnafőlső, aki mindenről¹ jó. A klasszikussal szólva: „Nyelvbúvár, szónok, ír, fest, tud jóslani, kenni, jár kötelen táncot,² törvényt hoz, népet igazgat.” Olyan sokoldalú ember hírében állt,³ hogy egy vicclap egyszer tetra kontraoktaédernek rajzolta meg. (Tudniillik, a pappen-dekliből⁴ készült mértani testek közt⁵ ez az, amelyiken legtöbb oldal takarja be az ürességet. Sok papír kell hoz-

¹ mindenről

² jól kötelen táncol,

³ áll

⁴ kartonpapírból

⁵ között

zá, és annak a megragasztásához sok kovász. Én mint rajztanár hatályon kívül is helyeztem, és csak olyan növendékkel készítettem el, akinek lisztkereskedő van az atyafiságában.)

No hát, ez a tetrakontraoktaéder lesz az én emberem!

Kérdem a portást a minisztérium kapujában, fönt van-e már?¹ A kérdésre kérdéssel felel: Hogy hányadik fizetési osztályban van az az illető uraság?

– Tán ügyosztályt akart mondani, öregem?

Nem² ő, erősítette a janitor, hanem fizetési osztályt. Mert³ ő nem kapus. Irodaszolga a népjólétiben, aktát hozott, és a kapus megkérte, hogy vigyázzon a házra, még⁴ ő megautóztatja egy kicsit az unokáit. Személy szerint tehát itt senkit se ismer, de annyit tud, hogy mindenki a fizetési osztálya szerint jár föl⁵ a hivatalba. Ki mentül magasabb, annál később[.] Ez a törvény Dunán innen, Dunán túl.

Kisütöttük, hogy az én emberem fizetési osztályának körülbelül az egy óra felel meg, tehát szerencsét próbálhatok. Szerencsém is volt, ott találtam, csak egy kicsit várakoznom⁶ kellett, mert vendége volt. A lictor, aki az ajtóban állt, azt mondta, hogy valami angol újságíró van bent nála villásreggelin.

¹ az illető mértani idom?

² Nem akart

³ Mert hogy

⁴ míg

⁵ fel

⁶ várakozni

– Jön ide, kérem, mindenféle nemzet, angol, francia, olasz, holland, az Isten se győzi őket.

Nem mondta, hogy mivel, én meg nem kérdeztem. Annyit én is tudok az illendőségből, hogy a nagyurak szolgálóinak a leereszkedésével nem szabad visszaélni.

Ahogy a Mr. Nemptomki kijött, megláttam a nagyúr mosolygó arcát. Amikor engem állított elő a lictor, akkor már nem mosolygott. Hűvösen fogadott, de nem udvariatlanul, nem ültetett le, de legalább ő is felállt.

– Mivel szolgálhatok?

Mikor elmondtam neki, micsoda krédóba keverték engem Pilátusnak, felcsillant a szeme.

– Á, ön az? Az ön témája engem igen¹ érdekel. Nem olvastam, de hallottam róla. Én is többször foglalkoztam a Krisztus előtti második század véres üstökösével, aki kétségtelenül pregnáns kifejezője volt a nacionalizmus eszméjének. Mondanom se kell, hogy én híve vagyok a tudományos kutatás szabadságának, de azért nincs igaza önnek, édes barátom. Nem elég jó hazafinak lenni, az mindenki lehet, de intelligens embernek azt mutatni is kell. Látja, ha ön nemzeti alapra helyezkedett volna a tanulmányában, magyar nemzeti alapra...

– De könyörgöm, a pun háborúkat nagyon nehéz magyar nemzeti alapra helyezni – tettem egy sápadt ellenvetést.

– Téved, tanár úr! – lépett közelebb hozzám. – Mindenbe bele lehet, és egy kis csalafintasággal bele is kell vinni a magyar vonatkozást. Próbáljuk csak. Scipio. Ugyebár, erre bátran mondhatja az ember, hogy egy kicsit

¹ is

csángósan hangzik? Hazai magyar nyelven ezt a szót Scsipiónak ejtjük. Ennek aztán már nagyon könnyű olyan etimológiáját találni, amit a laikus is egyszerre elfogad. Scsipió, Csipió, Csipijó, azaz Csipi jól, vagyis, aki jól megcsípi Hannibált.

Az előbb sápadt voltam, most már kezdett a vér a fejembe tódulni.

– De engedelmet kérek...

– Várjunk csak, barátom. Hannibál, Hannibál... Mire emlékezteti ez önt? Érdekes, magam is csak most jövök rá! Hannibál, Hanni bál, Honni bál, Honi bál. A karthágóiak, az ókor degenerált franciái úgy fogják föl¹ a háborút, mint egy bálát. Rendkívül jellemző a mentalitásukra, hogy a főistenüket is Bálnak hívják.² Ugye, mennyi magyar kölcsönszó már a világtörténelem hajnalán? Látja, ha ezekre mutatott volna rá, akkor a mindig résen levő és gyanakvó nemzeti érzés nem érthette volna önt félre. A nemzeti önérzetre való nevelés, barátom, ez legyen az alapja a pedagógiának.³ Ért ön engem?

Nagyon barátságosan kapaszkodott a vállamba. Egy lelkesedés volt az egész ember a füle hegyéig. Csak-hogy énbélem már akkor⁴ belém bújt a Bál ördög. Elnevettem magamat.

¹ fel

² hívják

³ pedagógiájának.

⁴ akkor már

– Hogyne érteném. Hallottam én már ilyesmiről gólya koromban. Tarquinius, azaz Tar-quin, vagyis Tár-kony, annyi mint¹ Tar kán, vagyis kopasz főnök.

– Aha, ön a Jules Martha könyvére gondol, az etruszkokról! Ismerem, érdekes könyv.

– Nem arra gondolok én, instálom, hanem a Kakas Márton nagy naptárára, ami minálunk megvolt a padláson. Kakas Márton már a Bach-korszakban önézetre nevelte a nemzetet azzal, hogy Nabukodonozor is magyar volt meg Salmanasszár is. Az egyik *nagy bunkóval hadonászó úr* – a másik meg *nagy szalmaszár*. Halhatatlan magyar típus mind a kettő.

– Maga pedig mételyes vörös! – harsant rám a „kedves barátom”, pedig ő volt olyan vörös, mintha csalánba esett volna a képével.

Hátat fordított, dühösen legyezgetve magát a zsebkendőjével, én pedig úgy bevágtam az ajtót magam után, hogy bizonyosan lekéredzkedett a szemöldökfa fölül a vakolat. Ebből megláthatta a nagy Szalmaszár, hogy mégse vagyok én teljes híjával a magyar karakternek.

Hanem aztán lent az utcán megcsöndesedtem. Hová a poklok fenekébe² menjek én már most? A könyvtárban már nekem semmi keresnivalóm nincs, mert az bizonyos, hogy a tudomány meg én nem eszünk többet egy tálból. Hiszen az ajtót nemcsak a nagy bunkóval hadonászó úrra csaptam rá, hanem a kenyereimre is. Tudta azt már Seneca is, hogy „fulmen est, ubi cum potestate habitat iracundia”. Ahol a harag a hatalom nad-

¹ ami

² fenekére

rágjában jár, ott mindig kéznél van a ménkű! Tisztában voltam vele, hogy engem már meg is ütött, most már csak az a kérdés, hogy énmiattam nem csapják-e ki Hannibált is az ország összes középiskoláiból.

Jó darabig csavarogtam az utcákon, körülbelül abban a lelkiállapotban, amelyikben a bukott vezér lehetett a zámai csata után. De azt hiszem, azért Hannibál is csak megebédelt, mikor¹ megéhezett. Leültem a Deák-szobor talpára, és kihúztam a zsebemből a menázsit. Rosszat sejtettem, ahogy bontogattam a rajzpapírt, és semmi áruló zsírfoltot nem láttam rajta. Micsoda puritán étel lehet az, amely ennyire kerül minden feltűnést? Bizony, ez nagyon kis probléma, de az ember ilyenekkel bugyborékol vissza az életbe, mikor a nagy problémák a víz alá buktatják.

Hát lekváros kenyér volt a papírban, két karajka, szépen összeborulva a ragadós oldalával. Én igazán nem vagyok az az ember, aki metafizikát csinál a lekváros kenyérből is, de most akaratlanul a végokok tudományára terelődtek gondolataim. Ha Schopenhauer meg nem előzött volna, hajlandó lettem volna értekezést írni az élet semmiségéről és gyötrelméről, amit az én szememben már ifjúságom hajnalán is a lekváros kenyér szimbolizált. Már akkor is áhítatos tisztelője voltam Platónnak, de azt sejtettem, hogy Szókratész halálának körülményeit tévesen jegyezte fel az utókor számára. Nem büroök lehetett az, amivel az igazság bajnokát megétette az athéni demokrácia,² hanem valami híg dzsem. Per-

¹ amikor

² megétették

sze, biztosat¹ még akkor nem tudtam, mert a kutyanyaki dzsemet lekvárnak hívták, s az szilárd halmazállapotú, masszív, magában is harapható anyag volt, amely levált a kenyérről, ha az ember a falhoz veregette. Most már azonban tisztán láttam magam előtt Szókratész halálát. Az attikai bürök ilyen pesti dzsem lehetett, ilyen savanyú, keserű, émelygős, földi bodzából possajtott bolti pempő, amely lassan keveredett a filozófus vérével, azért tudott még a bevétele után is félórás disszertációt tartani a halhatatlanságról. Szilárd meggyőződésem, hogy a metafizika eredetét a rossz konyhában kell keresni. Azok a gazdag csiszlikek, akik Szókratészt halálra ítélték, fenyvesrigót ettek² fuvolaszó mellett, thaszosi bort ittak rá, és a táncosnők lábáról cseréltek eszmét, nem a lélek halhatatlanságáról.

Mivel szakítottam a klasszikusokkal, akik romlásomat okozták, nem tartottam kötelességemnek Szókratész példáját követni, és visszacsavargattam a lekváros kenyeret védőburkába. Gondoltam ugyan rá, hogy talán az ég madarainak táplálására kellene fordítanom, és kísérletet is tettem rá, hogy feldobom a haza bölcsének ércölébe, de az első kísérlet nem sikerült, a másodikat meg nem mertem megkockáztatni. A rendőrposzt nagyon gyanakodva nézett rám, s meg is állított, ahogy a motyómmal a hónom alatt elhaladtam előtte.

– Mit akart az úr azzal a szoborral?

A *conscia mens recti* nyugalomával mutattam be neki a lekváros kenyeret.

¹ biztosan

² vacsoráztak

– Kedves biztos úr, egy bölcse van a hazának, akit nem is kell féltetni, hogy megtagadja a múltját, hát csak nem gondolja, hogy azt is fel akarom robbantani?

Lecsellegetem a vízpartra, odakuporodtam a legelső lépcsőre, és belebámultam a sárgászöld tükörbe. Pedig nekem se vízbe, se tűzbe nézni nem jó, mert mind a két-tőben igézet lakik, és én annak nehezen tudok ellenállni. Valami ősi ösztön hajt a lelék felé, akik a vizek fenekén hancúroznak, és az láttat velem táncoló lidérceket a tűzben is. Talán az őseim sámánok lehettek még Jugriában, sátoros korunkban, és addig bűvöltek vízzel és tűzzel, míg a törzs népe vízbe nem hányta vagy tűzbe nem dobálta őket, mikor az Ukkó isten rosszkedvű volt, és nem adott halat meg menyétkét. Talán most is ők mormognak föl¹ rám a Duna fenekéről, hogy „gyere haza, gyerek, majd meglátod, hogy ide nem jönnek utánad a kánok meg a mirzák!” Kutyanyakon nem volt ilyen nagy víz, ~~ott csak lóúszató volt~~, de azért abba is bele lehetett fulladni, és a lelék már ott is csalogattak, hogy ugorjak közéjük. Csakhogy a lóúszatóban piócák is laktak, azoktól pedig félttem, azért nem mentem le a lelékhez, de játszani nagyon szerettem velük. Ha kerek, lapos kavicsot dobtam a vízre, azt négyszer-öttször is visszapattintották, míg a többi gyerekekét² mindjárt lekapták magukhoz. A pajtásaim mindig irigykedtek rám, hogy én jobban tudok „szőni”, mint ők, de én tudtam, hogy ez csak azért van, mert a lelék énvelem jobban szeretnek játszani.

¹ morognak fel

² gyerekét

Ahogy egyre közelebb csúsztam a vízhez, olyan együgyű gondolatokkal, amelyek talán nem illettek volna a klasszika-filológia doktorához, de természetesen ébredtek fel a munkanélküliek statisztikájának egyik alanyában, megcsörrentek a zsebemben a hadimonéták.

– Nini – mosolyodtam el –, ugyan tudnék-e még „szőni”?

– Platty! Platty! Platty! Platty! – bronz, vas, kisezüst, nagezüst egymás után potyogtak a vízbe. De a lelék nem pattintottak vissza belőlük¹ egyet se. Térdemig csapó, haragos hullámmal üzenték, hogy nem detailokban keltek nekik, hanem angróban.

– No megálljatok – álltam fel –, mindjárt megkaptok, csak előbb hazamegyek az asszonyért, elhozom azt is. Összefogódzunk jó szorosban, aztán Kusztdenséig meg se állunk. Ott is csak addig, míg hírt adunk Ovidiusnak, hogy most már megírhatja Jaszón és Médea hazatérését Kolkhiszba. Igen szép költői elbeszélés lesz belőle, pályázhat vele a Nádasy-díjra.

Ahogy a lépcső tetejére értem, nagy csődületet találtam a vaskorlátnál. Izgatottan mutogattak az emberek a vízre, és összevissza kiabáltak.

– Hulla, hulla! Koponya az csak! De bizony hulla! Persze, megint ismeretlen holttest! Disznóság! Telefonálni kellene a rendőrségre!²

Egy nagy, sárga fej bukdosott a hullámokon. Néha megállt, mintha azon gondolkozna, hogy érdemes-e még idefönt nézelődni, aztán megint csak nekilódult. A híd

¹ belőlük vissza

² rendőrségnek

felül lecsapott rá egy varjú, de alig vágott hozzá, mindjárt elrepült.

– Varjú a varjúnak nem ássa ki a szemét! – emelkedett a helyzet magaslatára egy rakodómunkás.

– Szóval ploreter volt – suhogtatta meg a gúny tomahawkját egy alvé áruló nagytökés.

A rakodómunkás előrántotta a bicskáját, a másik odaugrott az asztalához és fölkapta az alvé-vágó tomahawkot. Mielőtt azonban a világnézetek harca kitört volna, egy uborkáskofa a faji kérdést vetette közbe.

– No hiszen érdemes is ezért megölni egymást. Hát nem látják az orráról, hogy zsidó volt?¹

– Igaza van! Az az csakugyan – erősítették a jobb szeműek. Amire a hadra kelt seregek nyomban leszereltek, de az izgalom egyre fokozódott.

A halálfej lebukott a víz alá, éppen mikor az egyik úszóházból valaki utána vetette magát.

– Csáklját kellene hozni! – mondta valaki.²

A fej megint fölmerült, a koponyahalász magához rántotta a két karjával, aztán a fülig szaladt a szája a nevetéstől.

– Fogják meg! – röhögött ki a partra, és nagyot lóbálva a jobb karján, fölhajította a koponyát.

Az emberek szörnyülködve szétrebbentek, és az aszfalton nagyot pukkant egy félig rothadt tök. Az érdeklődésnek egyszerre vége volt, a publikum elégedetlenkedve távozott, volt, aki reménykedve vissza-visszanézett,

¹ – Biztosan megint egy összedrótózott zsidónak a hullája – vetette közbe egy uborkás kofa a divatos faji kérdést.

² – ajánlgatták

de a tök makacsul állta az egy helyet. Igaz, hogy akkor se igen csinált volna mást, ha koponya lett volna, de azért a töktől mégis rossznéven veszük¹ az emberek, hogy fejnek teteti magát. (~~Már mint a veteményes földön termett töktől.~~)

Egy ember azonban nemcsak visszanezett, hanem vissza is fordult, a hóna alá kapta a „a gondolatok elhagyott dómját”, és elbicebóházott vele a villanyosmegállóig.² Csak akkor kaptam észbe, mikor már elnyikorgott vele a kocsi. Nini,³ hiszen ez a Menyus volt, a mi Menyusunk! Nézem a hajóállomás óráját: négy óra. Abbiz Isten, most fonják nekem az igaz hazafiak a lángostort a tornacsarnokban! De már oda mégiscsak elmegyek, csupa becsületből is. Ha már betanultam a filippikát, nem viszem le a lelék közé. Aztán különben is, meggondoljuk még ezt a vízi utat. Nem tudom én, a lelkemre merjem-e venni, hogy derék honpolgárok az én kobakom miatt bicskát eresztgessenek egymásba. ~~Jó ember voltam én világeletemben, halálom után váljak aktív politikussá?~~

A tudományok csarnokán semmi se mutatta kívülről, hogy belül történelmi esemény játszódik le. Ha csak az nem, hogy a kapuban elhagyatva állott a cipőpuoló standja.

– Ejnye – néztem körül –, hát ez a jó ember itt meri hagyni ilyen gazdátlanul a keféit meg a subickjait?⁴ No,

¹ mégiscsak rossznéven vették

² villamos

³ kocsi, hogy nini

⁴ kenőcseit?

akkor mégse lehet ez a Budapest olyan bűnös, ha már a cipőpucolók is így¹ bíznak az ősi erényben!

Ahogy ott ácsinkózok, lesuttyan az útszéli fáról egy szurtos kis fityfiritty, begurul a kapu alá, és besüvölt a tornacsarnok irányába:

– Hé, Gazsi bácsi, van egy pasas!

– Van ángyod térde! – lódítottam odább a cipőfényesítő gyakornokot. (Mert bizonyos, hogy legalább ennyi címe van.) – Hát már engem is úrnak nézel, te bórembukk? Hol a majszterod?

– Ott bent eszi a frász, ni!

– Mit csinálnak ott?

– Nem tom. Sokan vannak. Alighanem ütik a zsidót.

No, azt meg kell adni, hogy nagyon csendben ütöték. Morognám barátom ugyan kitett magáért, az öszszes nemzeti táncokat eljárta, még² a határozati javaslatot felolvasta – már ott tartottak, mikor besompolyogtam a szertorna-tudományok templomába –, de a szitytyák sehogy se akartak parazsat abrakolni. Az ünnepi csöndet nem zajos helyeslések zavarták, csak elkeseredett ásítások. A mirzák és kánok nagyobb része édesdeden aludt. Mikor az előadó végre föltette a kérdést, hogy el méltóztatnak-e fogadni a határozati javaslatot, az igaz hazafiak csak nagyon szórványos és nagyon kényszeredett „elfogadjuk”-kal válaszoltak. De hát nem is csoda. A határozati javaslat az volt, hogy az országháborító értesítőből az összes társadalmi egyesületek bevonásával máglyát kell rakni a Vérmezőn. Máglyát

¹ úgy

² míg

rakni, a kánikula derekán, harmincöt fokos melegben, mikor a békásó is magától izzad! Az egyik kán – kövér¹ mézeskalácsos – pótindítványt terjesztett be, hogy a határozat csak a jövő év januárjában hajtassék végre, amikor a máglya nemcsak intő példa lesz a destrukciónak, hanem legalább a budai szegény gyerekek is melegedhetnek nála. Egy másik kán azonban – mindjárt kiderült, hogy ez fakereskedő volt – a határozatot ~~mindjárt, de~~ legkésőbb Szent István napján végre akarta hajtani. Nem akar senkit se gyanúsítani, mert az neki nem kenyere, de szerény véleménye szerint az anarchiának tesz szolgálatot, aki ennek a nagy horderejű határozatnak a végrehajtását halogatja. A mézeskalácsos nagyon röviden, de velősen kívánt nyilatkozni. Neki se kenyere a gyanúsítás, de az ő szerény véleménye szerint a kántárs a maga üzleti érdekeit félti a téli ingyen máglyától. Végre ő meghajol a többség határozata előtt, de kérdi, nem lehetne-e ezt a megtorló intézkedést azáltal is emlékezetessé tenni a tanulóifjúság körében, hogy ez alkalommal jutányos árban beszerzett mézeskalácsot osztogatnának szét a jelesebb előmenetelű növendékek közt?²

– Szavazzunk! Szavazzunk! – kiabáltak a kevésbé érdekelt szakmák. Egy petróleum-kereskedőt,³ aki az irányban tett módosító javaslatot, hogy a hatás fokozására minden értesítőt külön locsoljanak le petróleummal, azal hurrogtak le, hogy ő még csak mirza, s a mirzáknak nincs indítványozási joguk. Ez ellen többen hevesen til-

¹ kövér, jómódú

² között?

³ petróleum nagykereskedőt,

takoztak, s mivel attól féltem, hogy a tiltakozás ürügye alatt a többség elhagyja a tudományok izzasztó-csarnokát, fölugrottam¹ a pódiumra Morognám barátom mellé, és fölemeltem² a karomat, mint Agamemnón a megkeveredett achájok és argivok felett.

– *Patres et³ conscripti!* Akarom mondani, tiszteletreméltó kánok és mirzák! Én vagyok az az országpusztító kalefaktor, ezzel a fél kezemmel, akit az önök bölcsessége máglyára szentenciázott.

Ebben a pillanatban, mikor minden száj rámtátódott, nagyot koppant valami a lábammal a pódiumon.

– Bomba! – ordította el magát Morognám barátom, és a teremben őrült kavarodás támadt. Mindenki egymás hegyén-hátán szaladt az ajtó felé.

– Nyugalom, uraim! – ordítottam én is, és fölemeltem⁴ a pódiumról a változatos pályafutású rothadt tökök. – Tessék ide nézni! Úgy látszik, valamelyik jelenlevő tisztelt polgártársunk elvesztette a fejét!

Olyan fürgeteges nevetést a tatárjárás óta nem hallott⁵ Hunnia, mint amilyen a kánok és mirzák visszafordultak. Csak Menyus somfordált ki, mint a leforrázott macska, feldúlt lelkiállapotának úgy adván kifejezést, hogy lerúgta a lépcsőről tulajdon kis varasbékáját.

¹ felugrottam

² felemeltem

³ és

⁴ felemeltem

⁵ látott

De nekem most már nem Menyus volt fontos,¹ hanem a főkán, a Batu kán, az én kedves konskolárisom. Ő is el akart oldalogni, mert annyit tudott a parlamenti gyakorlatból,² hogy aki a nevetetés kötelén fogja az embereket, az oda is elvezetheti³ őket, ahová nincs mehetnékjük.

– De nem úgy van az, kedves képviselő úr! – fogtam marokra a mellén a selyeminget. – Addig innen el nem megy, míg ez előtt a nagyérdemű közönség előtt nem tisztázzuk a kérdést, hogy Scipio volt-e a jobb hazafi vagy Hannibál. Én nem adok se⁴akadémiára, se nemzetgyűlésre semmit, hanem ezekre az⁵ urakra adok, mert ezek *sine ira et studio* ítélnék!

– Úgy van! – dördült meg a mézeskalácsos hangja, és utána fölhangzott az első zajos helyeslés. – Halljuk, halljuk!

– Először is tessék elereszteni az ingemet – rángatózott a Batu kán, mint a⁶ Galvani békája. – Engem véd a képviselői immunitás...

– Tessék! – eresztettem el a prédámat, akit már vert a halálverejték.⁷ Pedig még csak most kezdődött az inkvizíció! – Mindenekelőtt sorolja fel a képviselő úr a római császárokat. Augustus...

¹ volt a fontos

² mert parlamenti gyakorlatból tudta

³ elvezeti

⁴ az

⁵ a jelenlévő

⁶ akárcsak

⁷ halálverejték

– Uraim – fordult lihegve a boldogtalan a hívei felé –, az idő nagyon előrehaladt... máskor nagyon boldog leszek rendelkezésükre állhatni... és meg vagyok róla győződve... illetve meg lehetnek önök győződve... vagyis beláthatják önök, hogy nekem most nagyon sürgős ankétem¹ van... a haza üdve kívánja távozásomat... okvetlen vigyáznom kell a nemzet érdekeire... a marhakivitel-i ankét... tetszik tudni, okvetlen ott kell lennem.

De ezt már az ajtóból mondta, s nem hallotta, mikor valamelyik próba-mirza utána kiáltott, hogy „maradjon is ott!”. ~~(Ez alighanem hentes volt; nemcsak telt formáiról gyanítottam, hanem a logika törvényei szerint is ezt kellett megállapítanom: a henteseket érintheti legfájdalmasabban, mikor a marhakivittel csak a mészárosoknak adnak jogcímet az áremelésre.)~~

A próba-mirza nem az osztatlan közóhajnak adott kifejezést: többen pisszegtek, mint helyeselték neki. Most már ez nekem igen mindegy volt, mert az ütközetet kétségtelenül én nyertem meg. De ha már benne vagyok, gondoltam, nem ismétlem meg Hannibál hibáját, aki nem használta ki a cannae-i győzelmet. Én bizony kihasználom az enyémet, ha semmi hasznom nem lesz is belőle. Azt már elértem, hogy Batu kán megfutamodott; most megmutatom, hogy még tevehajcsárnak se veszik be többet a Három Dudásba.² „Hja, barátom, ez a politika!”

– Uraim – emeltem fel újra a karomat –, csak egy perc türelmet kérek! (Halljuk! Halljuk!) Önök bizonyára mind-

¹ ankétom

² Dudásba. Fülemben voltak a szavai:

annyian jól tudják,¹ ki volt Hannibál. (Tudjuk! Tudjuk! Egy cérnahang – a női szabóé lehetett – azt kiáltotta, hogy „portás!”) – Igen, jól van értesülve a tisztelt polgártárs, mert a nagy államférfi és hadvezér változatos pályáját csakugyan mint portás kezdte² meg. A közpolgári osztály, amelynek példát adott abban,³ hogy becsülettel és szorgalommal az egyszerű ember is mennyire viheti, így is őrizte meg az emlékezetét: „Hannibal ante portas.” Hannibál, azelőtt portás. (Hosszú, elnyújtott, kottára szedhető ásítás. Rokon érzelmüknek többen pártoló mosollyal adnak kifejezést.) Pár szót leszok bátor mondani erről az ideális férfiúról, az ókori polgári társadalomnak⁴ erről a sans peur et sans reproche lovagjáról. (Ellenszenvező⁵ köhögések és csoszogások, többen a könyökükkel azt kérdik a szomszédjuktól, hogy hány óra, ami a távozási szándék kétségtelen jele.) Ő volt az, aki kétezer évvel ezelőtt megakadályozta a forgalmi adó behozatalát. (Éljen! Halljuk! Halljuk!) Sajnálom, hogy az önök szeretett elnöke, az én igen tisztelt barátom, eltávozott. Ő a kérdésnek ezt a részét tüzetesebben tanulmányozta, mert úgy tudom, hogy a forgalmiadó-javaslatnak ő lesz az előadója a parlamentben, s úgy vagyok értesülve, hogy tulajdonképp most is a titkos forgalmi-ankétra sietett. (Szégyen! Gyalázat! Le vele!)

¹ igen jól tudják, hogy

² kezdte

³ arra

⁴ az ókornak

⁵ Ellen nem vető

Akkoriban már fűjt a forgalmi adó szele, ahogy a kiadóhivatalok kirakati újságpéldányaiból láttam, s tudtam, hogy ezt a gebulát mindenki beveszi. (Nem az adót, hanem az ellene való tiltakozást.) Cicero az ilyesmit *mendaciunculumnak* nevezi, azaz olyan kecses kis hazugságnak, s a szónoki művészetben a hatás megengedett, sőt ajánlatos eszközének tartja. Ő feleljen érte, ha¹ egy kicsit bőven bántam vele, de hát amim van, azzal én sose szoktam fukarkodni.

– Uraim, ha van önök közt² valaki, aki olvasta szerény munkámat,³ amelynek tűzhalálát megszavazta, az szíveskedjék jelentkezni. (Szusszanni se⁴ mer senki. A kerek világon egy ember van, aki jelentkezhetett volna, a magyar szakos kolléga. De azt a tanári szoba ablakában törte a kíváncsiság. A pódiumról láttam föl-fölvilteni a cvikkerét.) Megértem, ha önök bokros teendőik közepette⁵ eddig nem bírtak neki időt szentelni. Amint Hannibál mondta: az az állam, amely adókönyvet nyom a városi polgárok kezébe, nem várhatja tőlük, hogy házi tűzhelyükön még egyéb könyvet is forgassanak. (Taps.) Ennél fogva meg fogják önök engedni, hogy *in nuce* rámutassak Hannibálnak mint az ipar és kereskedelem vértanújának halhatatlan érdemeire. („Csukják be az aj-

¹ hogy

² ha esetleg önök közt talán akad valaki

³ munkámat (mert eddig még ilyennel nem találkoztam),

⁴ sem

⁵ közt

tót!” – kiáltott hátra a fakereskedő. A kis varasgyík még mindig vartyogott.¹⁾

Most következett az, amit a régi rétorok *narratio rerum*nak neveztek, a mai ügyvédek pedig szintén madárnyelven *tényálladéknak* mondanak. Eszerint Scipio a kisgazdák² vezére volt, Hannibál pedig a merkantilistáké. Scipio semmi egyéb nevezetes dolgot nem csinált, mint hogy megszavaztatta az általános választójogot, Hannibál ellenben a legnagyobb törvények egész sorával ajándékozta meg hazáját. Például kimondatta, hogy a fa- és szénkereskedők csak szemmérték szerint tartoznak kimérni a portékájukat, és a közönség köteles azt a szemmértéket akceptálni. A gáz- és villanyvilágítást beszüntettette,³ és a petróleumvilágítást tette kötelezővé, mert amellet nem kívánkoznak sokáig fönnmaradni az állampolgárok, hanem hamar lefekszenek, és az több szempontból üdvös a hazának. A pékek közt állami jutalmat tűzött ki a legkisebb zsemlyére, mert arra kevés vaját lehet felkenni, s ezáltal nagy megtakarítás eszközhető a nemzeti vagyonban. (A nagy aranyérmét az a pék nyerte el, aki olyan kis zsemlyéket sütött, hogy mikor⁴ egyet kikapott a szél az inasa kosarából, és belefűjt⁵ a karthágói plebános szemébe, az alig bírta kidörzsölni a zsebkendőjével.) Elrendelte az általános, köte-

¹ vartyogott a lépcsőn való legurulás következtében.

² gazdák

³ beszüntette

⁴ amikor

⁵ belefűjta

lező alkoholfogyasztást, mégpedig¹ úgy, hogy mindenki tartozik naponta legalább egyszer kolbászt vagy karmonádlit enni, mert az egyrészt erősíti az izmokat, másrészt megkönnyíti az alkoholtörvény végrehajtását. S hogy a lábbeli szakma és a cipőpucoló Gazsi is ki legyen elégítve, olyan törvényt is hozattam Hannibállal, hogy a lakosság kerületenként minden héten tartozik egy-egy pár cipőjét égő áldozatul bemutatni Moloch oltárán, aki abban az időben a civilizált népek közös istene volt, és igen gyönyörködött az égő bőr szagában, ~~s tartozik az ahelyett csináltatott új cipőben belegázolni az e célra készített pocsolóba, mert ez igen edzi a lábakat.~~

Az egyre megújuló tapsviharak közepette csak két kán ült szigorúan összeráncolt homlokkal a helyén, mégpedig két hangadó kán: a női szabó meg a mézeskalácsos. Szerencsére idejében észrevettem őket, és siettem jogos igényeiket kielégíteni.

– Hannibál reformjai közé tartozott az is, hogy a hadsereget női ruhákba² öltöztette, ami azért volt jó, mert az ellenséget mindig elbizakodottá tette, továbbá a prófuntot mézeskalács-kovácsból³ süttette, mert így a katonák sokkal jobban elhitték, hogy édes a hazáért meghalni!

Azt fölöslegesnek tartottam részletezni, hogy mennyi küzdelmébe került Hannibálnak ezeknek a törvényeknek az elfogadtatása,⁴ ~~mert hiszen azt úgylis elképzel-~~

¹ és pedig

² ruhába

³ mézeskalácsból

⁴ elfogadtatása.

heti minden okos ember, hogy a kisgazda-társadalom akkor is önző és kapzsi volt. Annál jobban kidomborítottam azt a végzetes harcot, amelyre az adóreform-javaslatok vezettek. Hannibál azt követelte, hogy emeljék fel a földbirtok¹ adóját, Scipióék azonban a forgalmi adót eszelték ki. Az ellentétek polgárháborúra vezettek, és Zámánál volt a döntő csata, amelyre Hannibál a céhekkel vonult ki, Scipio pedig a paraszttal.² Sajnos, mint a történelemből ismeretes, a nyers erő győzött az intelligencia felett, Hannibál az ellenség kezébe került, s a kisgazdák irtózatossá váltak rajta. A fél szemét kiszúrták, a szájába korpát tömtek, végre elevenen megnyúzták, és kitömött bőrére madárijesztőnek állították ki a Scipio kölesföldjére, a nyakába pedig táblát akasztottak ezzel a fölírással: *vae victis!* ~~vagyis hogy így jár az, aki a kisgazdát bántja!~~ Természetesen a törvényeit mind eltörölték, ellenben életbe léptették a forgalmi adót, amely aztán úgy elpusztította Karthágót, hogy csak romja maradt meg, s ezen épült fel, mint neve is mutatja, Róma!

A retorika törvényei szerint most a befejezés következett volna, a szívhez szólás és az ilyen súlyosabb esetben,³ mint az enyém, térdre borulás és az „egybegyűlt atyák” házi isteneire való hivatkozás. De ez mind fölöslegesnek látszott már most. Az egybegyűlt atyák úgyis tisztában voltak már vele, hogy itt mire megy ki a pakli: a kormány azért törte rám a kórét,⁴ mert rámutattam

¹ földbirtokok

² földbirtokosokkal

³ esetekben

⁴ tört felettem pálcát

a forgalmi adó várható következményeire. Igaz is! Tessek elgondolni, hol tartanánk ma, ha Hannibál törvényei életben maradtak volna, és nézzék meg, mi lett a világból, mióta¹ azokat eltörölték!

– Uraim – hajlongtam külön-külön a nyújtó, a mászópózna, a korlát és gyűrűhinta, a ló és az ugródeszka felé, amelyek körül a kánok és mirzák bizonyos árnyalatok szerint csoportosultak –, uraim, azzal fejezem be, amivel Hannibál kilehelte nemes lelkét a nyúzógerendán: Isten áldja a tisztos ipart!

Nem voltam ott, mikor a római szenátus Cicerót kiálította a „Haza atyjá”-nak, de az majdnem olyan lehetett, mint mikor engem fölültettek a tornalóra, és kiálítottak tiszteletbeli kánnak. Még a fabuzogányokat is összeverték a tiszteletemre, ami szegény Anton Bierhubert juttatta eszembe. (Tudniillik a Három Dudásban ezt a szertartást üres sörös palackokkal végezték.)

Azután nívós vita indult meg arról, hogy Hannibálnak az arcképet festessék-e meg vagy szobrot állítsanak neki, egy szeme legyen-e azon vagy kettő, ki tartsa a leplező beszédet, kik vezessék a társadalmi gyűjtést, és a zsidóktól fogadjanak-e el pénzt? Ez az egy pont volt az, amelyben mindenki igennel szavazott, a többiekre nézve azonban nagyon elágazók voltak a vélemények, azért nem is vártam meg az eszmecsere végét, hanem angolosan megléptem kán és mirza testvéreimtől.

Ha tógám lett volna, azt minden bizonyal az arcomra húztam volna, mikor kiléptem a kapun. A Coriolanus anyja érezhette így magát, mikor megtudta Plutarkhosz-

¹ amióta

ból, hogy Rómát megmentette, de a fiát elvesztette. A kegyeremet tán én is megmentettem, de Hannibált elvesztettem, éppen, mikor föltámasztottam. Meghamisítottam, eltorzítottam, csúfot űztem belőle, maskarába öltöztettem, és bukfcencet hányattam vele a cirkuszban. Ehhez fogható gonosztett nem volt azóta, mióta az elvetemült Tullia a saját apja holttestén végigkocsikozott¹ a Via Scelerátán. A tisztelt című kánok talán kijárhatnak a megkegyelmezésemet a nagyságos és méltóságos kánoknál, de én soha meg nem bocsáthatok magamnak.

A varasbéka ott csúszott-mászott a celtisz alatt, arcocskáján nem annyira a kiállott szenvedések, mint inkább a különböző cipőkenőcsök nyomaival. Fölhasználva a Gazsi bácsi politikai elfoglaltságát, belekóstolt minden subickos² skatulyába. (~~Így fog belenyúlni, majd ha iskolaszolga lesz, minden tanárnak a fiókjába.~~) Most azzal foglalkozott, hogy az ölében levő számtanfűzetből kitépett egy levelet, csinált belőle staniclit, telerakta éretlen celtiszbogyóval, azt onnan kiszedegette,³ és beduggatta az orrocskájába.⁴ Így sokkal rafináltabb volt az élvezet, mintha közvetlen a földből⁵ raktározta volna az orrába a bogyókat.

– Nekem adod-e ezt az irkát, pajtás? – kuporodtam le hozzá.

¹ végigkocsikázott

² suvikszos

³ kiszedte

⁴ beduggatta a fülecskéjébe.

⁵ földről

– Mitatóteneteme? – kapadozott a zsebemhez.¹ Ebből értettem meg, hogy a varasbéka az alkudozások terére lépett, és azt kérdezi, hogy milyen ellenértéket kínálok az irkáért.

Egyebem nem volt a noteszemnél, azt ajánlottam fel, ami nagyon szép volt tőlem, mert a noteszben sokkal több volt a kitépnivaló, mint az irkában. De hát nekem a notesz már úgyse kellett többet, az irka meg nagyon kellett, legalább egy tiszta levele.

Azon írtam meg ott nyomban a lemondásomat a tanári állásomról, be is dobtam mindjárt az igazgatói iroda ajtaján levő levélszekrénybe. Ennyi engesztelő áldozattal tartoztam Hannibál meggyalázott szellemének.

¹ zsebembe

VIII.

Szelíd és udvarias ember vagyok, aki még a gyógynövény-kereskedő kandúrjának se azt mondom, hogy „sicc, te!”, hanem azt, hogy „cicuskám, nem lennél szíves más irányban orientálódni?” A gúnyolódásra se volt sohase kedvem, se különös tehetségem. A római szatirikusokat és a görög komédiaírókat sokat forgattam ugyan – a doktori disszertációm Arisztophanésről szólt –, de inkább csak nyelvi szempontból, s az iróniájukat nem tudtam se élvezni se¹ helyeselni. Sőt például Arisztophanészt határozottan elítéltem azért, hogy kiváló talentumát a tekintélyek lerombolásának szolgálatába² állította. Nekem hiába mondják, hogy nem ő volt a³ hibás, hanem a kor, amely Kleónokat termelt Arisztideszék helyett. Az nem úgy van, aki igazi költő, az a suszterokról is tud pindaroszi ódákat írni, sőt csakis az az igazi költő, aki ezt meg tudja csinálni. A marathóni győzőkről nem kunszt szépet írni.

De hát akkor mi bújt énbennem, hogy így eljárattam az áprilist ezekkel a derék, becsületes három dudásokkal, akik végre is nem akarnak semmi rosszat, csak jól akarnak lakni a hazából? Hol itatták énvelem azt a boszorkányos filtrát, amelyik így kiforgatott magamból? Hi-

¹ sem élvezni, sem

² lerombolásába

³ ő nem volt

szen nem ez volt az én szándékom. Szép cicerói szónoklatra készültem én, nem ilyen labériusi mimusra. Hol maradt le a lábamról a kothurnus, és mikor került rá a soccus? Nem, nem én voltam az, aki mindenkibe beleeresztettem a fullánkot, sőt, magára Hannibálra is számbórt húztam. Ez valami révület volt, valami megszállottság. Persze, így jár az ember, ha sámánok ivadéka; egyszerre megperdül a szívében az ördögös dob, és járhatja vele a kutyakopogóst.

No, most már aztán igazán elmehetünk a lelékhez örökös vizitre. „Ultra Sauromatas fugere hinc et glaciale Oceanum!” „Fussunk túl Szkíthián, túl észak zord óceánján.”¹ Szegény Dia se gondolta, hogy az úti programkat csináljuk, mikor pár héttel ezelőtt Juvenalist fordítgattam neki. (No, nem az asszonyokról valót, csak a képmutatókról szólót!)

Az Erinniszek akkor se maradtak el tőlem, mikor a kapunkon beléptem. De nagyon is az arcomra vetődhetett az árnyékuk, mert Tera mama szükségesnek látott megvigasztalni, ahogy elém dökögött.

– No, nem kell azért megijedni, tanár úr, esett már ilyen a világon máskor is!

Hát persze hogy esett. De hát mi köze ahhoz ennek az aventinusi vén boszorkánynak, és mit vigyorog hozzá?

– Tudja, fiatalasszonyon szokott az ilyesmi megesni! Énrajtam már nem esik meg.

Egy² ugrással bent voltam a szobában. Dia a sifonér előtt térdelt.

¹ árján.

² Most már egy

– Mi történt veled? – szökkent föl¹ a szívem a tor-
komba.

Felém fordította az arcát, amely sápadt és riadt volt,
de szelíden mosolygó, mint a vízből visszasütő hold.
Összekulcsolt kezét a szájára téve mutatta, hogy csönd-
ben² kell lenni, mert ő most imádkozik, aztán fölintett
a sifonér tetejére.

Pléhre préselt kazáni Mária nézett le onnan, olyan,
amelyik még nem a karján hordja a Megváltót,³ hanem
a méhében. A Krímbe találni ilyent minden háznál,⁴
ahol új házások virágzanak.

Odatérdeltem Dia mellé, de nem zavartam, csak a két
összetett tenyere közé csúsztattam az én egy tenyeremet.
A bánatos Máriácska száján, ~~mert az orosz Máriaék mind
bánatosak, egyszerre kinyílt a mosoly.~~

Amikor befejezte az imádságát, keresztet vetett ma-
gára, és keresztet vetett rám is, de azért nem keltünk fel
a földről. Jólesett egymást átölelve ~~és hátunkat a sifo-
nérnak vetve tovább is ott maradnunk a Boldogságos ol-
talmában,~~ és hallgatnunk az egymás szíve dobogását.

Az udvar vénhedt törökeperfáján elrikkantotta magát
egy jókedvű sárgarigó: „Kell-e dió, fiú?” – ezt mindig
olyan fán kérdezik⁵ a sárgarigók, amelyiken nincs dió –
és Dia megszólalt:

– Tera mama azt mondja, fiú lesz.

¹ fel

² hogy most csöndbe

³ fiát,

⁴ házban

⁵ kezdik

– Persze, hogy fiú lesz – nevettem el magam –, és a mai nap emlékére Hannibálnak fogjuk keresztelni.

A fúriák egyszerre eltakarodtak a fejem fölül. Vitték a hírt a leléknek, a vizek pokolfenekére, hogy már megint nem lesz barátkozás. Olyan bolond fajzat az ember, hogy minden baját elfelejti, ha megtudja, hogy lesz kire hagyni a szenvedéseit.

– Mi nyom itt a kabátod zsebében? – kérdezte Dia odakuporodva az ölembe.¹

– Hát az ebédem – veszem ki a csomagot.

De már kibontatni nem értem rá, mert az ajtón besötétedett egy árnyék.

– Nini! A-János! A finánc! – ugráltunk fel. Erre számíthattam volna is. Hiszen Hannibál a meg János összetartoznak a mi életünkben.

Csakhogy a finánc már nem volt finánc. Valami hivatalos libériában feszített, de civil jellegűben, gyíkleső nélkül, a bajusza stuccolva, borbélyszaggal dúsan bebűzítve.

– No, mi az, János, de nagy gavallér lett magából! Hát kitelt az esztendő?

– Ki, kérem. Most a külügyben vagyok.

Akkor már értem a stuccolt bajuszt. A külügyben gavallérok az ajtónyitogatók is.

– Hát ott nem kell írni-olvasni tudni?

– Nem² kérdezték, kérem, én meg nem mondtam.

– Okosan,³ János. Lehet, hogy nem is tudódik ki so-

¹ Dia ahogy hozzám bűjt.

² Ők nem

³ okosan tette,

ha. Járt már ott úgy más is. No tartson velünk – toltam eléje a lekváros kenyeret.

Megköszönte szépen, de azt mondja, nem ezért¹ jött. Elhozta ezeket az „ízéket”.

– Mizéket, János?

Elém rakta a perekopi receptpapírokat. A Hannibál-pergamenek másolatait.

– Ember, hát ezek hogy jutottak magához? – csaptam össze a kezemet a térdemmel. (Félkarú hősöknél ez a csudálkozás gesztusa. Bele van tudva a rokkantsegélybe.)

– Ott voltak ezek, kérem, az asztalban, mióta² a felettes hatóságom odatette őket. Csak eddig nem szólhattam róluk, mert a hivatalos titkot a harmadik paragrafus szerint meg kell őrizni.

– De hát most hogy kerültek ide?

– Hát most már nem vagyok szolgálatban, kérem. Mondom, elhozom, hátha hasznukat veszi³ a tekintetes úr.

– Én már nem, barátom – kötöztem össze a csomagot.

– Már én se vagyok szolgálatban. Hanem... hanem majd a fiam.⁴ Az⁵ majd föltámasztja Ábelt. Akarom mondani, Hannibált.

Azzal⁶ beleharaptam a lekváros kenyérbe.⁷

¹ azért

² mióta csak

³ veheti

⁴ fiam. Az ő idejében majd más lesz a világ... nem akarják majd az igazság kutatásáért máglyára tenni az embereket.

⁵ A fiam

⁶ A szemem a jövő képe felé csillant – és

⁷ kenyérembe...

Szó- és kifejezésmagyarázatok

- accusativus cum infinitivo *lat* – tárgyeset főnévi igen-
évvel
- achájok *gör* – az ógörög nép egyik fő törzse
- alvé (halva, halvé) *tör* – török eredetű keleti édesség
- ante portas *lat* – a kapuk előtt
- amábilis *lat* – kedves, szeretnivaló
- Anti Verrem *lat* – Cicerónak Verres ellen tartott vád-
beszéde
- archimandrita *gör* – rendfőnök, főapát a görögkeleti
egyházban
- argivok *gör* – az ógörög Argos lakói, Homérosznál a Tró-
ját ostromló görögök
- Aventinus *lat* – a hét halom egyike, amelyeken az ókori
Róma épült, az ókori Róma szegénynegyede
- baba jagodina *lengy* – vasorrú bába
- catilinariák *lat* – Cicero leghíresebb beszédei
- celtis *lat* – ostorfa, szilfa, édeskés bogyót terem
- cereáliák *lat* – gabonaneműek
- consia mens recti (famae mendacia ridet) *lat* – akinek
tiszta a lelke, kineveti a hazudozásokat (Ovidius)
- corpus delicti *lat* – bűnjel
- Cseka *or* – Csrezvicsajnaja Komisszija, államvédelmi bi-
zottság röv.
- csekaj *táj* – cseka: disznó, csekaj: disznótereléskor hasz-
nált indulatszó

delektál *lat* – gyönyörködtet
destrukció *lat* – bomlasztás, züllesztés
detail *fr* – rész, részlet
dratva – cipészek, csizmadiák varrásra használt, szurok-
kal megsodort kenderfonala
epiciklois *gör* – görbe vonal, a naprendszerben történő
mozgásokat modellező képzelte kör
epodosz *gör* – utóének, illetve olyan költemény, mely-
ben hosszú és rövid sorok váltakoznak
étosz *gör* – erkölcs, jellem
fidélis *lat* – kedélyes, vidám
filtra *lat* – kotyvalék
fonomimika *gör* – a hangok ábrázolása taglejtésekkel,
olvasástanítás kézmozdulatok segítségével
gebula *táj* – maszlag, nyavalya
haruspex *lat* – az áldozati állatok beleiből jósló ókori
római pap
hoc erat in votis *lat* – ez volt vágyaim netovábbja (Ho-
ratiusz)
in nuce *lat* – röviden, dióhéjban
integer *lat* – érintetlen, feddhetetlen
izsóp *gör-lat* – gyógynövény
janitor *lat* – kapus, ajtónálló
Judaeus Apella *lat* – Horatiusnál egy babonás zsidó neve
kalefaktor *lat* – áruló, csínytevő
kapele *héb* – kis kerek sapka
karaiták *újhéb* – zsidó felekezet, amely a szóbeli hagyomá-
nyt elveti
karmonádli *ném* – rövidkaraj
kodicillus *lat* – pótvégrendelet
konfekt *ném* – nyalánkság, csemege

konfidencia *lat* – bizalmaskodás, tolakodás
konfúzió *lat* – zűrzavar, zavarodottság
konskoláris *lat* – iskolatárs
kothurnus *gör* – magasszárú vadászcipő, színpadon ma-
gasított talpú cipő (Aiszkhülosz)
kubikulum *lat* – hálófülke
labériusi mimus – Laberius, Decimus: római mimus-
költő, mimus *gör*: verses komédia
lele – kísértet, gonosz tündér
lento risu *lat* – lassú, csendes nevetéssel (Horatius)
lénung *ném* – bér, fizetés
Liber Herodium *lat-gör* – mitológiai hősnők levelei ked-
veseikhez (Ovidius)
lictor *lat* – hivatali, hatósági szolga
lotofagosz *gör* – lótuszevő
mándruc – rossz, gonosz, ördög, rossz szellem
mendaciunculum *lat* – hazugság, káprázat
minorum gentium *lat* – újabb nemzedék, utódok
narratio rerum *lat* – a tárgy elbeszélése, a szónoki be-
széd része
nefrit *gör* – zöldes színű ásvány
numerus clausus *lat* – zárt szám: az a szám, amelyet
valamely társulat, testület tagjainak száma meg nem
haladhat (zsidótörvények)
panganét *ném* – szurony
Patres és conscripti! *lat* – atyák és összeírottak, egybe-
gyűltek, megszólítás a római szenátusban
prófunct *lat-ném* – katonakenyér
Pro Roscio *lat* – Cicero beszéde az amériai S. Roscius
védelmére
punctum saliens *lat* – mindennek az oka, eredete

Quos ego! *lat* – Majd adok én nektek! Neptunus fenyegetése a szeleknek (Vergilius)
sans peur et sans reproche *fr* – félelem és gáncs nélküli
silt *táj* – sild: cégér, cégtábla
sine ira et studio *lat* – harag és részrehajlás nélkül, pártatlanul (Tacitus)
soccus *lat* – bőrből vagy nemezsből készült férficipő, papucs, vígjátékok kelléke
stilus *lat* – íróvessző
szillogizmus *gör* – a logika egyik következtetési formája, két előzményből zárótétel
talesz *héb* – imalepel
tóga *lat* –gyapjúszövetből készült ujjatlan férfiviselet, a római polgárok viselték
trabuco especial *sp* – különleges szivar
Turris Maecenatinal *lat* – a mecénási torony, Horatius jelképe
Vae victis! *lat* – jaj, a legyőzötteknek!
ventosa plebs *lat* – szeles csőcselék, köpönyegforgató népség
virginál *táj* – idéetlenül, gyermekien sírogat
Vosz Chrestos *or* – Chrisztosz voszkren! Krisztus feltámadt! Húsvéti templomi üdvözlés a görögkeletieknél
zsupán *szl* – kerületi főnök, vezető

Utószó

Ad usum delphini. Ez a szállóige XIV. Lajos francia király fiának nevelőjétől, Montausier hercegtől (1607–1671) származik, és benne a latin *delphinus* nem a kedves tengeri állatot, a delfint jelenti, hanem a francia trónörökös, a *dauphint*. Azt mondja tehát: a trónörökös használatára. E célra a latin klasszikusokat herélték ki: gondosan ki-gyomlázták szövegeikből az ítéletük szerint az ifjú szemé elé nem való részeket.

Azóta nemcsak az erkölcsi, hanem – és korunkban főként – a politikai szempontú csonkítást is ide értjük. Szőrényi László teremtette meg a magyar irodalmi szövegeknek a Rákosi- és a Kádár-korszakban rendszerré vált efféle meghamisítására vonatkozó vizsgálódásáról a gúnyoros *delfinológia* műszót. Kötetnyit kiadott e *filológiai groteszkekből* (*Delfinárium*, 1998).

Móra-delfinológia

Móra Ferenc életműve sem kerülhette el ezt a sorsot. Olyannyira, hogy az, ami az ő műveivel ezekben az évtizedekben történt, a legélesebben világít rá a parancsuralmi rendszer irodalompolitikájának erre a jellegzetes gyakorlatára.

Ének a búzamezőkről (1927) című regényét, amelyből Szóts István klasszikus filmje (1947) készült, és kihívta a hatalom, a hagyomány szerint személyesen Rákosi Mátyás dühét, 1945 után sokáig nem adták ki. Kimaradt a *Magvető* 13 kötetes sorozatából (1958–1967) is. Amikor a puhuló diktatúrában már nem térhettek ki a megjelentetése elől, 1978-ban, ugyancsak a *Magvető*, sorozaton kívül kiadta – *ad usum delphini*.

Az 1918. évi forradalomkor kezdődő regényben Móra hiteles képet ad a szegedi tanyavilágban játszódó eseményekről. A *komenistákról, vörös katonákról* szóló mondatok, bekezdések, jelzők a gondos szerkesztő ébersége következtében rendre kimaradtak. Ferenc, mondják a főhősről, nem komenista. „Lehet, hogy jót akarnak azok is, *de rosszat csinálnak*.” A dőlten szedett mellékmondat kimaradt. A Móra kedvelt szavával *esernyőcsinálónak* nevezett kétkulacsos „forradalmárt” a másik főhős, Mátyás, az ellenforradalom hatalomra jutása után így köszöntötte: „Hát maga most ezön a pályán van? Fölköszönt a komenizmussal? *Látja, mögmondtam én azt már akkor is, hogy jégre mönnek maguk azzal*.” Az egész utolsó mondat közölhetetlen volt.

Vészits Ferenc hagyatéka

Nyolc éven át egy gimnáziumi osztályba jártam *a Vademberrel*, Vészits Ferencsel (1925–2000), Móra Ferenc unokájával. Halála után lánya, Andrea megtalálta hagyatékában a Móra életében kiadatlanul maradt kisregényének, a *Hannibál feltámasztásának* 164 kutyanyelven írott kéz-

iratát. Fecó, ahogyan hívtuk, tudta, hogy Móra életművével foglalkozom, műveit gondozom, tanulmányokat írok alkotómódszeréről, nyelvművészetéről, de soha nem mondta, hogy őrzi a kéziratot. Megértem. Abban az időben nem vetett volna jó fényt sem Mórára, sem örököseire ez a kézirat.

A regény keletkezéstörténete

Habent sua fata libelli. A könyveknek megvan a maguk sorsa – mondja a bölcs latin mondás. Móra e regényének története igazolja a szentencia tanulságát.

A szegedi újságírót, lírai költőt és polgári radikális vezércikkíró a Világ című liberális-demokratikus napilap ismertette meg az országgal. „Engem a Világ ásott ki a körtöltés mögül” – írta Móra 1931-ben egyik levelében.

Világ-beli első cikkének megjelenése után a lap szerkesztője, Supka Géza, arra biztatta, írja meg a kor regényét. A kor az ellenforradalom első esztendeinek ideje...

Móra eleinte húzódozott. Két év múltán, 1924. április 24-én ezt írta a szerkesztő ismételt biztató szavaira: „Isten Máriauccse, nem a jó szándékon múlik, hogy a regényt még mindig nem tehetem az öledbe. Megpróbáltam világra hozni, de láttam, hogy csak torzszülött lesz belőle, hát abba kellett hagynom.”

De Supka Géza tovább sürgette, sőt most már terminust is szabott számára. Móra ezt sem teljesítette. „Drága jó embereknél töltöttem a nyarat Makón, de nem jót tett nekem, hogy annyira szerettek” – írta tréfásan mentegetőzve, hogy nem készült el időre. Makón, Diósszilágyi

Samu főorvos vendégszeretetében a karácsonyra megjelent *Georgikont* (1924) fejezte be. Csak december 8-i levelével egyidejűleg küldte a Supkának ígért mű kéziratának első részét. Kísérő levelében ezt írta:

„Tájékoztatásul itt a mese in nuce [mogyoróhéjban]. Napjainkban nagyon sok a szerelem, de kevés az intelligencia és a helyesírás. Egy B-listás klasszika-filológus *Szerelmi Levelező* című irodát nyit, amely a régi divatú levelezőkönyveket pótolja. Őrülten beválik, a legnépszerűbb ember lesz Budapesten – de örökre megutálja a szerelmet, amelyet hivatalosan ápol. Végre is a felesége, akivel imádják egymást, kénytelen tőle elválni, és olyan férjet keresni, aki nem tud írni-olvasni. Ez a mese gerince, húsul a mai élet lötyög rajta.”

A regény eredeti tervében tehát a szerelem elüzletiesedése állott középpontban, bár ugyanakkor a kor, az ellenforradalom társadalmi-erkölcsi viszonyai is kritikai ábrázolásban kerültek a kissé erőltetett, valószínűtlen cselekmény háttéréül a műbe. Érdekes azonban megfigyelni, hogy alakult, tisztázódott az íróban a mondanivaló, a közelmúlt, a Horthy-rendszer éles kritikája, amely végül is lényegesen módosította a regény tervét. Pár hét múlva újabb levelet írt Supka Gézának:

„A regény nyúlt-nyúlt, mint a jó rétestészta, és addig nyúlt, míg a közepén elszakadt. Más baj nem történt vele, mint hogy egy regényből lett kettő, s mivel csak az egyik kész, meg kell a címét változtatni. Nem *Szerelmi levelező* lesz, hanem *Hannibál föltámasztása*. Az epizódgally levált a fáról, és külön fa lett belőle. Én ugyan nem hagyom elszáradni az anyafát se, megírom a *Szerelmi levelezőt*, valószínűleg ennek folytatásául – erős

a gyanúm, hogy a *Jean Christophe* is így készült –, de az nektek most sok is lenne, meg én se győzöm már szuszszal.”

A meg nem írt Szerelmi levelező

Még három értékes adatunk van a későbbi időkből, amelyek mind azt mutatják, hogy Móra változatlanul meg akarta írni első regénytervét. A szegedi napilap, a Délmagyarország 1925. augusztus 9-i száma átvette Pálfyné Gulácsy Irénnek a Nagyvárad című lapban *Látogatás Móra Ferencnél* címmel megjelent interjúját. Móra ebben már elkészült műként beszélt a *Szerelmi levelezőről*, tehát bizonyos, hogy ezt még csak a *Hannibál feltámasztása* című regényének első részére értette. (A most előkerült kéziratban Móra áthúzta a *Szerelmi levelező* címet, s fölé írta a véglegeset.) Témáját, gondolatmenetét lényegében hasonlóan mondta el, mint Supkához írt fél év előtti levelében. De ami meglepőbb: öt év múlva, már az *Ének a búzamezőkről* után is foglalkoztatta a csaknem évtizeddel előtti regényterv. A Délmagyarország 1930. január 24-i számában Magyar László közölte Mórával folytatott beszélgetését, s ebben ismét szó esett a *Szerelmi levelezőről*. „Foglalkoztat – mondta Móra – a *Szerelmi levelező* témája is, amelyre még 1922-ben bukkantam, de amely körül olyan jelek mutatkoznak, hogy nem nagyon bízik benne. Nem a téma jóságában, hanem abban, hogy lesz-e belőle megírt írás.” E pesszimista kijelentésre nyilván az elkészült első rész, a *Hannibál feltámasz-*

tása kéziratának sorsa, kiadatlansága, sőt elkallódása készítette az író.

A regény tartalmát most is a már ismert fölépítésnek megfelelően mondta el. A *Hannibállal* közös gyökérzetére utal a főszereplő figurája is: ott is tanár, orosz aszszonyt hozott haza a fogságból, s itthon nyomorog.

Hiteles irodalomtörténeti dokumentum van erre a meg nem írt Móra-regényre: egy üzleti nyomtatvány, egyetlen nyomtatott lap, amely *Új utakon* címmel – ez bizonyára sorozatcím – egyik oldalán Kosztolányi Dezső *A mostoha* című, annak idején szintén meg nem jelent, de azóta töredékként napvilágot látott regényét, másikon Móra *Szerelmi levelezőjét* hirdette. „Ára vászonkötésben 4,80 pengő” – már ezt is tudta a röplap. A regény mondanivalóját, bizonyára Móra tájékoztatása alapján, így ismertette:

„A *Szerelmi levelező* az egész vidék ifjainak-leányainak szerelmi levelezője, az elszegényedett, megrokkant lelkű magyar intellektuel, aki miután régi kenyerét, régi pozícióját elvesztette, abból tengeti életét, hogy másoknak, nyersebb, fiatalabb, erősebb embereknek udvarlási és szakítási formulákra van szükségük. A környezet a Szeged környéki tanya, a háború utáni magyar parasztnak – a magyar alföldnek az a sűrű vérű, keményfából faragott népe, amelynek gondolkodásmódját és szokásait Móra Ferenc olyan érzékletes élethűséggel szokta megrajzolni. Móra Ferenc egyik legmagyarabb, talán legzamatosabb és legtősgyökeresebben magyar írónk, ki tudósi pályájának folyamán, régészeti és nyelvészeti bűvárkódásainak során sem vesztette el a szoros kapcsolatot, mely eredeténél fogva is a föld népéhez fűzte.

Ritka jelenség: egy tág látókörű, nagy műveltségű gondolkozó, kinek esze járásán, mondatfűzésén mindig mintha egy bölcs, nyugodt, szelíd derűvel anekdotázó magyar gazda jóízű hanghordozását éreznők. A legnagyobb problémáikra olyan egyszerű, szinte fülbemászóan talpraesett, meggyőző feleleteket tud adni, hogy még a legprimitívebb ember előtt is egy csapásra megvilágosodik a dolgok bonyolult szövevénye. Ám ebben a regényében, a *Szerelmi levelezőben* – akárcsak az óriási sikert aratott *Ének a búzamezőkről* című regényében – egyéb kiváló kvalitásokat is megismerünk: színes fantáziát, nagyszerű emberábrázoló erőt, igazi elbeszélői mesélőkedvet. Dédelgető, meleg, szinte atyai szeretettel éli bele magát alakjainak érzéseibe, de közben tisztán látja hibáikat is, s különösen tisztán látja a derűs, idillikus zsánerképek mélyén a megbújó, egyhangú keserűséget, a homok sivárságát, a pusztá dermedtségét, a kis epizódokban a nagy tragédiákat. Kevés olyan igaz és tiszta hangon megírt könyve van a mai irodalomnak, mint a *Szerelmi levelező*."

Több tanulságot is nyújt ez az üzleti fölhívás. Legfőképpen, hogy Móra a *Hannibál feltámasztásának* megírása után több évvel is, az *Ének a búzamezőkről* sikere után, tehát 1930 táján ismét foglalkozott a *Szerelmi levelező* megírásának gondolatával. De – ha nem lehet is az ilyesfajta előzetes kiadói reklámismertetéseknek egészen hinni – ismét jelentősen módosult formában. Az ismertetés – a szokásos általánosságokon, dicsérő jelzőkön túl – elárulja, hogy a regény környezete megváltozott: Budapest helyett (ahol eredetileg játszódott volna, s ahol a *Hannibál feltámasztásának* ismert változata játszódik is)

Szeged környéke a színhely. A mondanivaló visszatért a magánélet problémájához, s csupán annyi társadalomkritikai vonatkozása maradt, hogy a „szerelmi levelezés” kényszerű üztetére fanyalodó értelmiségi sorsában a Horthy-korszak tanult emberének sorsát tipizálja az író, ha kissé karikatúraszerű, különönc módon is.

Miért nem írta meg – még ebben az enyhített formában sem – a *Szerelmi levelezőt*? Biztosat e felől ma már aligha tudhatunk. Két motívum játszhatott itt szerepet: egyik, hogy az ellenforradalom első éveiben még oly elevenen ható, húsba-vérbe vágó kérdéskör a konszolidáció, majd még inkább a gazdasági válság idejére már elavult; ekkor már új módon kellett volna mondanivalóját megragadnia, s talán ez nem sikerült neki. A másik akadályozó tényező pedig valószínűleg az lehetett, hogy ekkortájt már az *Aranykoporsó* témája foglalkoztatta, s élményei is e felé terelték.

Nem tudjuk, milyen lett volna a *Szerelmi levelező*. De ha az *Aranykoporsót* úgy tekintjük, mint az író ekkor már szűkre mért életének helyette megalkotott hatyúdalát, akkor elvesztéséért bőven kárpótolva érezzük magunkat.

A megírt Hannibál feltámasztása

A *Hannibál feltámasztásának* vázlatát az előbb idéztem, 1924-beli levelében – ismét mogyoróhéjban – Supka Gézának Móra maga így írta meg:

„A hadifogságos tanár hazajön, ír egy értesítői programértekezést a zámái csatáról, azt fejtegeti benne, hogy mi lett volna a világból, ha Hannibál nem győzött vol-

na, akadémiai pálmát vár, parlamenti interpellációt kap a »sémi világeszme propagálásáért«, mivel senki a ke-
rek világon el nem olvasta a tanulmányát, maga az in-
terpelláló se, öngyilkos akar lenni, de a felesége megsúgja
neki az örvendetes titkot, s erre megnyugszik abban
a hitben, hogy majd a fia föl fogja támasztani Hannibált,
aki a civilizációt képviseli a barbár katonával, Rómával
szemben. Ez a meséje *Hannibál föltámasztásának*, amiben,
azt hiszem, a legnevetetőbb és legszívfájdítóbb magyar
szatírárt vasaltad ki belőlem... Különben egy percig se
szidtalak, mert ebben a munkámban magamnak is nagy
passzióm telt, és szokatlanul meg vagyok vele elégedve.”

„Jól emlékszem – írta *Emlékezés Móra Ferencre* című
füzetében Móra makói vendéglátója és barátja, Diósszi-
lági Sámuel –, milyen önelégtétellel mesélte el a regény
egy-egy fejezetét, amelyben akár politikusokról, akár
írókról, akár más honmentőről mondta el véleményét.”

A kézirat azonban eltűnt. Móra 1925. június 3-i le-
velében visszakérte, de akkorra már „nyoma veszett”.
Nem is került az elő az író életében, s ő azzal a tudattal
távozott az életből, hogy ezt a művét hiába írta, végleg
elkallódott.

Alig telt azonban el néhány hónap Móra halála után,
Feleky Géza, a Világ egykori főszerkesztője, költözkö-
dés közben holmijai közt, ahová annak idején – nyil-
ván szándékosan – úgy eltette, hogy sokáig maga sem
tudta, hová, megtalálta. A Móra-örökösök a kiadóhoz
fordultak, ez azonban visszaadta azzal, hogy nem meri
kiadni, mert a regény a Horthy-rendszert pellengérezi
ki. Ahogyan tehát annak idején a Világ főszerkesztője

sem merete közzétenni, a Móra-kötetek kiadási jogát a Lantos Adolftól megvásárló Révai kiadó sem.

A kéziratot a Móra-örökösök megbízásából eljáró, a Világ utódjaként működő Magyar Hírlap szerkesztője, Móra barátja, Roóz Rezső vette magához. Gondosan elzárta, őrizte, sőt amikor 1944-ben, a nyilas terror idején lakását el kellett hagynia, magával vitt kevés holmija között ott volt a Móra-regény kézírata.

Diósszilágyi Sámuel 1938-ban azt írta idézett füzetében: „Majd eljön az ideje Hannibál föltámadásának is.” Jövendölése valóra vált. 1945 után Roóz Rezső a magyar irodalmi köztudat rendelkezésére bocsátotta a gondosan megőrzött kéziratot. „Én csak örülök – mondotta a kézirat átadásakor –, hogy a mai kor közönsége számára, amely bizonyára nagy élvezettel fogja olvasni Móra Ferencnek ezt az ismeretlen írását, sok viszontagság és hányattatás után megőrizhettem.”

Az előkerült kéziratot először a Magyar Nemzet tette közzé 1949. november 13-tól december 6-ig 20 folytatásban. Ennek alapján a szegedi Délmagyarország 1954-ben újra közölte. Utána jelent meg Szegeden önálló kötetben, 1955-ben. Ebből született Fábri Zoltán immár nemzetközi hírű filmje, a *Hannibál tanár úr* (1956).

A *delfinizálás* a Magyar Nemzet szerkesztőségében készült. A kéziraton ott a nyoma: az aggályosnak ítélt szövegek mellett, a lapszélen függőleges vonások, olykor kérdőjelek jelzik az utóbb kihagyott vagy megváltoztatott részeket.

Ma már nehéz biztonsággal állítani, ki vette magának a bátorságot, hogy Móra szövegét fölülbírálja, kiherélje, átírja. Minden bizonnyal a kulturális rovat vezetője,

Sós Endre (1905–1969) vállalta, lelkiismeret-furdalással vagy e nélkül – ezt már soha nem tudjuk meg – ezt a gyilkos föladatot.

Az eredeti kézirat alapján készült kiadásunk tipográfiai módszerrel, a megfelelő szövegrészek áthúzásával hívja föl az olvasó figyelmét Móra művének önkényes szerkesztői megcsonkítására, melynek nyomán valamennyi eddigi kiadás meghamisított szöveggel látott napvilágot.

A cenzor szerepét vállaló szerkesztő törlései és változtatásai többféle indítékból születtek. Mindenekelőtt kiirtotta a szovjet viszonyokra utaló részeket, szavakat, neveket. Leninről, „a vörös cárról” természetesen már 1949-ben sem lehetett írni; Buharin nevét leírni sem. *Tovarisok, bolsik, muszkák* szintén nem fordulhattak elő. De nem csak a rendszerről, hanem az oroszokról is csupán jót lehetett írni; kárukra még tréfálkozni, enyhén gúnyolódni sem volt szabad. Azt szoktam mondani: a törökök itt hagyták nekünk a papucsot, az oroszok a férficsókot. A szláv csókolódzás, mint olvasható, már Mórának sem tetszett. Az erre utalást azonban, akár az olajos káposzta kellemetlen szagára, a szerkesztői cenzúra törölte. Nem lehetett megbántani az oroszokat azal sem, hogy szóvá tette: Moszkvában megfosztották aranyórájától. Ez sokakat emlékeztetett volna a fölszabadító szovjet hadsereg gyakorlatára...

Három-négy olyan hely is van a szövegben, ahol a cenzor bekezdésnyi anyagot önkényesen „foglalt össze” saját szavaival, Móra mondanivalóját egyszersmind meghamisítva. A Leninről szóló részből tolmácsolásában ennyi maradt: „Mevolt a munkám, és a nagy ég-

zengés után, amit a háború jelentett, szerettem volna bé-
kességben élni.” Ennek semmi köze sincs a törölt rész
mondandójához.

A *felszabadítás* szót a szerkesztő nem merte a szö-
vegben hagyni. Ha csak ezt a szót kellett helyettesíteni,
arra jó volt a *szabaddá tétel*. De azután Móra ezt írta: „Így
dőlt sírba a haza felszabadításának reménye...” Ezt már
egész mondattal kellett „helyrehozni”: „Így dőlt sírba az
új rendszerű háború győzelmének reménye.”

Különösen fölháborító a befejezés. „Hanem... hanem...
majd a fiam. Az majd föltámasztja Ábelt. Akarom mon-
dani Hannibált.” E két utolsó mondat közé önkényesen
beszúrta a maga vulgáris, szájbarágó fogalmazását: „Az
ő idejében majd más lesz a világ... nem akarják majd az
igazság kutatásáért máglyára tenni az embereket.” Jel-
lemző, hogy a kisregény könyv alakban megjelent első
kiadásának (Tiszatáji Magvető, Szeged, 1955) előszavá-
ban Vajda László – abban a hiszemben, hogy Móra hi-
teles szövege – éppen ezt a mondatot idézte!

A kiadástudománynak, szakszóval textológiának, fon-
tos fölismerése a *banalizáció* törvénye: az a lélektani kény-
szer, amely a szokatlan vagy kevésbé ismert szót szok-
ványossal helyettesíti. Ez elsősorban az olvasatban,
egy-egy nehezen olvasható szó értelmezésében, másod-
sorban a kézirat másolásában, nyomdai szedésében ér-
vényesül. Ezért sok esetben nem dönthető el, hogy a vál-
toztatás a szerkesztő vagy a szedő rovására írandó-e.
Móra kézírása közismerten nehezen olvasható, és ma is
rejtvényeket ad föl másolójának, értelmezőjének. Az
ő *avval* szava a szerkesztő és szedő kezén így lehetett
szándéktalanul is *azzal*; a *kötő~kötény*; *kifejteni~kifejezni*;

az~ez; ezelőtt~azelőtt; ült~diült; pártértekezlet~pótértekezlet; szeméből~szentből; kérdezik~kezdik; megismerik~megismerték; iskolához~iskolánkhoz; szelíd~szolid; elfogadtatása~elfogadása. Abban már szándékosságot látunk, hogy „az arisztokraták sérelmére” helyett azt olvassuk: „az arisztokraták kérelmére”.

A szerkesztő meg akarta óvni az olvasót a szerinte kevésbé érthető idegen szavaktól. A *hermája* így lett egyszerűen csak *képe*. A kor stílusát jellemző *pappendekli* a purista szerkesztő átíratában naprakészen *hullámpapír*, a *suvíck* pedig *kenőcs* lett. A nyomdász-műszó, a *surculás* szintén: *nyomdászínaskává* magyarosodott. Holott, ahogyan a regény sok más szava, szólása, a mai olvasó számára magyarázatra szorul, úgy köztük ezt is meg lehetett volna fejteni, s így megmenteni fogyatkozó szókincsünk számára. Martinkó András szögezte le a tételt: a nyelvi változások miatt minden ötven évnél régebbi művet csak szómagyarázatokkal szabad kiadni!

A Móra pályakezdekésekor még általános (Babits költői nyelvében is gyakori) *villanyos* a megjelent változatban *villamossá* korszerűsödött. A *Megváltó* pedig – nyilván nehogy vallásos hangulatkeltéssel vádolják a Magyar Nemzetet – csak Mária *fiává* egyszerűsödött. Az pedig nem olvasat kérdése, hanem tudatos torzítás, amikor *kisgazdák* helyett *gazdák*, sőt *parasztok* helyett *földbirtokosok*, *vasmunkások* helyett *turulisták* kerültek Móra szövegébe: így szinte ellentétesre fordult az ő álláspontja.

A *verejték* bizonyára túl népnyelvinek tetszett az önkéntes cenzornak, irodalmibbnak vélte a *verítéket*. Nem tetszett neki a népi szólás: *törte rám a kórét*; átírta a megszokott változatra: *tört felettem pálcát...* Nem ismerhette

azt sem, mi az, ha valaki *az angyalát látja*: az *angyalodat* ezért olvashatta, vagy írhatta át a szólástól idegen *angyalokat* alakra. Móra gyakran élt – nyelvének közvetlenségét fokozva – más írásaiban is az élőbeszédben általános *mink* névmással; a szerkesztő ezt sem tudta elviselni, rendre *mi* alakra „banalizálta”. Talán egy helyen átfutott rajta a szeme, s úgy hagyta. Mint ahogy csak véletlenül maradt egy-két *közt* is a szigorúan *között* alakra változtatott mellett.

Sokszor teljesen érthetetlen, a Magyar Nemzet szerkesztője miért változtatta meg Móra szövegét. Miért volt neki jobb *ettek* helyett *vacsoráztak*; *pillanatra* helyett *pillanatig*; *gyötrelméről* helyett *gyötrelmeiről*; *ajánlgatták* helyett *mondta valaki*; *kenyérbe* helyett *kenyerembe*; *tetemét* helyett *testét*; *zsinagóga* helyett *templom*. Mi kifogása lehetett Mórának e mondata ellen: *odakuporodott az ölembé*? Átírta: *ahogy hozzám bújt*.

Móra a sváb Bierhuber magyar kiejtésében következetesen érzékeltette a zöngés alakokat: *Eszted id hagyog...* Ezt sem értette meg a cenzor: valamennyit zöngétlenítette. Móra – *ë-ző* félegyházi nyelvben nevelkedvén – nemigen élt az *ö-ző* változatokkal, még az irodalmi nyelvben egyenrangú *föl* igekötővel is ritkán. A kéziraton is egyértelműen *Hannibál feltámasztása* áll, tehát – sajnálatomra – az eddigi címet is meg kellett változtatnunk. Olykor azonban használja a *föl*, *fölszabadulás*, *föltámasztás*, *csönd*, *fölött* változatokat, de többnyire ezek is a banalizáció áldozatai lettek, a szerkesztő vagy a szedő kezén olykor *fel*, *csend*, *felett* lett belőlük.

Átalakult a központosítás is, aligha a helyesírás szabályai szerint. Önkényesen tűntek el vagy kerültek más-

hová fölkiáltó-, kérdő-, idéző- és zárójelek, három pontok. Többször szabdalták a hosszabb mondatokat rövidebbre, és szüntettek meg vagy alkottak bekezdéseket. Ezeket a változtatásokat nem tüntetjük föl, mert több lett volna a lapalji jegyzet, mint a szöveg.

Tartozunk az igazságnak annak megállapításával, hogy a sok átalakítás-hamisítás terhe nemcsak a Magyar Nemzeté. Az 1955-i első könyvkiadás is jócskán megszaportotta a hibákat. Akkor ugyan tudatos politikai megfontolásból már kevésbé húztak, s ritkán írtak át szöveghelyeket, ámde figyelmetlenségből kimaradtak szavak, mondattöredékek, s túlzott „figyelmességből” szaporodtak a „stiláris” javítások. Ami például a sajtóközlésben még megmaradt a *közt*, *mikor*, *fel~föl* alakokból, azokat – és még másokat is – gondosan átírták; nyilván a vélt következetesség jegyében.

A mostani első hiteles kiadás lapalji jegyzeteiben rögzíti azokat a változtatásokat, amelyeket a Magyar Nemzet szerkesztőségében követte el, de nem tünteti föl a későbbi, így az 1955. évi első kötetkiadás során végrehajtott szövegmódosításokat. Az Argumentum Kiadó szerkesztői arra ügyeltek, hogy a hiteles kézirat birtokában minél pontosabban adják vissza Móra szövegét.

Az eddigi kiadások jellemzett torzításai, még a mondanivaló szempontjából kevésbé jelentős nyelvi eltérések is, önmagukban, már csak mennyiségük miatt is tűrhetlenek. De természetesen azok a törlések és betoldások a végképpen fölháborítók, amelyek az író véleményét hamisították meg. Móra 1924-ben – végig élve, végig szenvedve a forradalmak és az ellenforradalom viszonyosságait – kisregényében tudatosan gúnyolta ki mind

a két szélsőséget: a vörös- és a fehérterrort, a kommunista zsarnokságot és az ellenforradalmi bosszúállást. A sztalinista zsargon ezt úgy fogalmazta volna meg: „kétfrontos harcot” vívott. A Magyar Nemzet cenzora beavatkozásával mindezt egyoldalúvá tette: azt a látszatot keltette, hogy Móra csak a fönnálló rendszert bírálta; azt viszont, amelynek a reakciójaként ez a rendszer létrejött, és amelyet ellenkező előjellel megtorlásként utánzott, tehát a proletárdiktatúrát, a bolsevizmust és hazai paródiáját, elfogadta, szó nélkül hagyta.

Holott épp a *Hannibál feltámasztásának* e hiteles szövege a bizonyíték rá, hogy Móra – akár az ellenforradalmat *fehér bolsevizmusnak* minősítő Juhász Gyula – nagyon jól látta a történelmi folyamatot: ahogyan a világ megújításával hitegető forradalmak utáni csalódást az igazságtételt ígérő fehérterror képmutatása fokozta.

Móra Ferenc valódi politikai nézeteit csak a *Hannibál feltámasztása* mostani kiadásából ismerheti meg az utókor. Ebben van jelentősége.

Péter László